

సంగీత ఇంద్రసభ

(కల్పితమైన మూడంకముల ప్రహసనరూపకము)

గ్రంథకర్త:

బి. టి. రాఘవాచార్యులు

శారదాభాంజర ముద్రాక్షరశాలయందు, ముద్రితము.

పే ర క

నాట్యకళ నానాట నానావిధముల హినగతుల పాలగుచున్నది. పక్షివేగమున నెరు సంగుము లసంఖ్యాకము లగుచున్నవి. కాని, అట్టివేగముతో నటుల సంఖ్య పెరు గుట లేదు. ప్రజలయందు నాటకముల వీక్షించు కుతూహలము వృద్ధియగుచున్నది. కాని ప్రదర్శనములయందు ప్రజల కుతూహలమును పెంపు నేయు సౌభాగ్యము క్షీణించుచున్నది. నాటకప్రదర్శనములకు గల గొప్ప మజ్జయోగ వ్యాపారమునందు గన్పట్టుట లేదు. కాని సంఘసంస్థాపకులకు వస్త్రమే యగుచున్నది. నాటకములన్న పూర్వమెత్పైకికము పెండు అది నానాట త్రిగణ గవనముతో తొలగి పోవు చున్నది. కాని, దినక్రమముగా ప్రేక్షకసంఖ్యమునందా మెత్పైకికము పెరుగు చున్నది. కారణ మేమో తెలియకొన నలవి గాకున్నది.

సంస్థాపకులు తమకుగలిగినవస్తువును సహజముతో భరించుచు నేయున్నారు. ప్రేక్షకులు తమ మెత్పైకికము నింకను తీవ్రముగా జరి బెట్టుటలేదు. నటులకు నాటకసంఘములకును విభిన్నములు గలిగినవి. పోలికకర్తలతో ప్రేక్షకులు తమధనము వ్యయము గావించి బహుమానము లొసంగుచు నేయున్నారు. పత్రిక లలో పొగడ్డలు కాన్పించుచు నేయున్నవి. కాని నటులకు నాటకసంఘములకు హద్దురికపుట్టుట లేదు. కారణము గోచరించుటలేదు.

పూర్వము నటుల గాక నేడు నటులకు వేషధారణ మొక జీవనదాయకమైన వ్యాపారమైనది. విపులవిద్యా సంపన్నులకు గట్ల దాబడికంటె వీరి కధికాదాయ ము గలుగుచున్నది. అంతియగాక విద్యాధికులయందు సకల నౌకవమూ ప్రజలయం దధికమగుకీర్తి ములభముగ సంపాదించుచున్నది. కాని నటులకు కళాభిమాన మించుకంతయు నున్నటు గాన బడుట లేదు. కతిమేమియో గూఢముగానున్నది.

నాటకములు వేలకొలది రచించబడుచునే యున్నవి. శ్రీవ్యవసాయములు నవలలు, మొదలగు నితరవిధగ్రంథరచన లేనే లేదు. పద్యములల్ల నేర్పా, నాట కము, పద్యముల్లనేర్పలేక కేవల మొకింత భాషాజ్ఞానమే యుండెనా; నవలలు రచించి బదుచుండినవి. ఆదియునుగాక, సంగీతమును తోగినిరాజనపించదలచిన కొందరు నవలలుకూడ నాటకములుగానే రచించుచున్నారు. జుతరవిధగ్రంథములం గొను నారెవరు? చదువు నారెవరు? నవలయో నాటకమో యిష్టము చదువదగిన పుస్తకము. అందునాటకమే ప్రధమస్థానమాక్రమించినది. అయినను నాటకప్రదర్శనములు ప్రజల కుతూహలమును వృద్ధిపొందించుటలేదు. ఎందువలనో గలనింప సాధ్యము కాకున్నది.

అంధభివృద్ధియు ప్రపంచమున నిక్కాలము నాటకయుగమో యనునట్లు నాట్యకళాప్రస్తావనము గావించువారు నిఖిల వ్యాపారముల వారునున్నారు. కవులు

వాటకనుల రచించు వారేగాదా! వ్యాయవాదులు, పెద్ద పరీక్షల వారితోన వారు వర్తకులు వివిధవృత్తాంతము తెలింగిన వారే. వైద్యులు శరీరభగ్యవేత్తలు. సంగీత విద్వాంసులు వాదోపాసకులు. పత్రికాసంపాదకులు సర్వవిషయమర్శనాసమరులు. కర్షకులు, అల్పపంతోషము గలవారు. విద్యార్థులు ముందు నటులగా ప్రేక్షకులుగా కావలసిన వారే నీరిలో నెవ్వరు వాట్లకభ్యాసభూమి లేనివారు? పీఠల్లలో నిమగ్నులు ప్రబోధకులే అయిననెమి కళాభివృద్ధికరములైన సాధకములు మాత్రము బోధపడుటలేదు.

ఎట్లు బోధపడును? వాట్లకభ్యాసము దిక్కులేని దివాళిము-పాడువడిన దేవళము-ఏమూల నే హత్యజరుగుచున్నను ఎందే జాడవాదములు సాగుచుండినను ఏవక్కడ నే సురాపానా ద్యపభింశములు ప్రకర్తెల్ల నుండినను బయల్పడవు గదా. రసభావార్థజ్ఞానభూస్వలును, ఏవందభ వివిధప్రేక్షకసముపామును గలసి అదిక్కులేని దివాళిమును, ఉపాశవడినదేవళమును, ఆక్రిమించుకొని తిందనా తాడుచున్నారు. వ్యాయవాదులకు, ఉపాద్యాయులకు, సంగీతపాటకులకు, కృషి కులకు, విద్యార్థులకు, ఎల్లవారలకును, అభ్యసించవలసిన విద్యలు, చదువలసిన కాస్త్రములు ఆరితేరవలసినవరీక్షలు, నున్నవి. ఒకదానిలోను ప్రేర్ణలైనవారు నుతి యొకదానిలో నక్కగకురారు. కాని వాటకవిద్యకు అభ్యాసమక్కరలేదు. చదువ కక్కరలేదు. పరీక్ష లవసరము లేదు. పరిజ్ఞానముతో నిలెదు. ప్రేక్షకులు కాతాగలికవు సంతోషముతో తృప్తి పొందుచున్నారు నటులు తమకు లభించెడు నాదాయముతో తృప్తి పొందు చున్నారు. ఏమర్కములు వాదప్రతివాదములతో తృప్తికొందుచున్నారు ఇంక మిగిలిన వారు సంఘసంస్థాపకులు. వారు ప్రజలపై పెనగులాడు చున్నారు. భారమంతయు వారి ఐరములయందే యున్నది వారి వాక్రయించిన నటుల నెట్లు విడువ, జాలక పోషించు చున్నారో, అట్లే వారి పాల బడిన వాటకకళను పోషించి నుగుతులకు దీసికొనిరా వలసిన భాము వారి కుండు గలదని వారుగుటులించుచుండ లేదనుట విరివవాదాంశము-

వాట్లకళ యెన్నడు మంచితోపఁ బట్టునని యేనటు వడిగిననూ, సంస్థాపకులు తగినంత శ్రద్ధ దీసికొన్నపుడే యని సమాధానముచెప్పును. వాని క్షేమి? వాని గూడాయము చెడచున్నదా? ప్రజలయందభిరుచికంటె సభిమానమే ప్రధానము వారి వలన వారివారి కనుకూలురగు నటులకు తగినప్రోత్సాహము లేకపోవు చున్నదా కట్టిపడి విద్యాభ్యాసము చేయవలసిన దుర్గతి వారి కేల వచ్చె? ఇతర వ్యాపారము లందలి యుద్యోగులకు వల, కన్యపడకున్నను నీతవైతములు ముట్టవనుభీతి ఏరికి గలదా? అదిగాక, లేని భాము వైచేరికొనుటయు, నిండాన్నదులగుటయు, తనకు మునిసభర్మము.

వైవాహికము కలిమిని, ఇంచుకంటె గానమున కనుకూలమైన కంఠనాదము నడిత కూడు పెట్టుచుండగా, దాని గౌరవము పొందుచేసి, నటనము ప్రోత్స

దాని వాళ్ళయించుట కేమి యవసరము? పుట్టినవాటనుండియుఁ దమ్ముకైయించి చదువులు సంధ్యలుమాన్చి, పృథమమున నెల్లవారి నిందలకు సాత్తుల గావించి తుదకు జీవనాధారమైన యా కంఠస్వరమున, న్యాయవాదులు, వైద్యులు, విద్యార్థులు, కర్షకులు, అందఱకంటె సధికముగా నంగీత విద్యాంశములు కూడ మోహనగ వశులగుచుండగా, దాని నవమానించుట, కిరికృతఘ్నతను నూచింపదా? ఇన్ని విశేషములుండగా న్యాటకభ యెట్లభివృద్ధి జెందగలదు?

అది గాక, కళాభిమానము గలిగి, తల్ స్వరూప, స్వధర్మాదుల జక్కగా గుఱుకొంటిగి, సంపూర్ణముగా దాని గుట్టమట్టులు తెలిసికొని, దానిక తమజీవితము ధారవోసిన, పృజ్ఞాసంపన్నులుండిన గదా! నిర్ధాక్షిణ్యవిమర్శకు లుండినగదా! అట్టి విమర్శనలు నిరాటంకంబుగా నిష్కలశంకహృదయముతో పరీక్షించి పరిశోధించినగదా! కళాభివృద్ధియగుట!

ఒక చిన్నకథ గలదు. ఒక స్త్రీ వివాహము నిత్యము నాభారణములకై నీడించు చుండెను భర్తనిర్లక్ష్యముగ నే సమాధానము చెప్పక తన పనుల చక్కబఱచుకొను చుండెను. ఆమె యొకనాడు, భర్త యింటికి వచ్చుసరి కన్నము వండఁ, అయిన రాగ నే విస్తరియించి యెదుట నిలచి, నట్టి చేతులతో వండించుచు నిది గున్నము, ఇది కూర, ఇది వార, అనియూహించుకొనుచు అనియూరకున్న, ఆకలి గొని యున్న ఆతడు, ఒక మొట్టు మొట్టి యిది నాగరా మెడపై నొక చెట్టు కొట్టి యిది కంటె, నమమున నొక తన్నుతన్ని ముదియొడ్డాణము నమకొనుమని, సమాధానము చెప్పగా నన్నము వండి వండించెనట, అవిధముగ నే, నేటినటు లొక పద్దెము పాడి యిది శృంగారము, ఒక గంతు వేసిఇది కాద్రము, ఒక కులుకు కులికి, యిది భోగము అని భానింపుడనగా, సమస్తములను నీపేక్షకులు, కాబోలు నని సంతసించి,

చ॥ బిరుదము లిచ్చువారు సరవిన్ పతకంబు లొసంగువారు సం

బరపడి పత్రికాపథుల బద్దెముల నుత్తరియించువారు; ప

ల్లరు; నిటులుండ నీనటులు, పూనిక నాట్యంకాభివృద్ధికై

కర మునురక్తిమై బెడలగల్గుదురే, కానికాని కొక్కరుక॥

అంతియకాక, యాకళను గూర్చి విమర్శించు వారిచిత్రవాదముల గూడ యొక్కింత విచారింప కలసియున్నది. కవిలు నాటకరచనాభిలాషలే గాని నాట్య కళయంద భిమానముగలవారు కాదు. పృథ్వీనామకూముగ నాటకములు రచించుటకు, పరిశీలన గణములి పాఠశలకూ పరిజ్ఞానమేకాదు. సభవాకరణ వేత్తయ్యమేకాదు. వీటితోపాటు పృథ్వీతిత్వ జీవనరహస్యములు సాంగ్ సాంగముగా తెలియవలయును. ఆవి శేషములెఱింగిన వారే, నాటకములు పృథ్వీన మోగ్యములుగా రచింపగలరు. అట్టి పరిజ్ఞానసంపన్నుల లేని వారి రూపకములు కొన్ని కృత్యపరి

బంధములు, కొన్ని నవలలు, కొన్ని యువస్వాసకుంజరులు కొన్ని పురాణములు, మరికొన్ని హరికథలు. కాదందురా ఈవిమర్శల కర్తమేమి. నాటకములందు పద్యములు విస్తారముండరాదు. అక్కడ నక్కడ కొన్ని కీర్తనలుండవచ్చును. అనగ నేమి? నేనీవీక్షణము లగ్రయమన్నాను. ఎవ రేమి సమాధానము చెప్పెదరో. ఎన్ని పంతుల వచనమునకు పిమ్మట నే నృత్యున పద్యముండ వలయు? ఎన్ని పులుభి కొక్క కీర్తన గుండవలెను? సమాధానమునకు చేచి యుండెదను.

మఱియొక వివాదాంశము. పద్యములకు రాగ పక్కర లేదా ఉండవలయునా? ఎంతగాయుండవలయు. ఈకొలతయవలెన చెప్పగలరా;

నాలుల రెయ్యే పద్యలయందు పరిష్కార మెంతగా నుండవలయున్న సమాదానము గలదు నాటకకవులు నాట్యరంగమున గ్రవ్వంచెక వారు నాకపోయినను ప్రదర్శనా లక్షణము గుఱియింప గలవారె యుండినచో వారు రచించు నాటకములు ప్రదర్శనానుకూలములై యుండు ననుట నిస్సంశయము (నటనాపరిజ్ఞానమున్న వేటివంటలు ననుసరించి, అని భావించుకుందురు గాక!) ఇంతకును, ఈవాదానవాదములు పెక్కు బొంగరిము లేని గూటల వంటివి ఏలయన. మనవ్యూహములు నాట్యవిద్యను బుడ సంపూర్ణముగ విమర్శించి యుండగా, వాటిసొంత సోపనాలక యిన్ని కడగండ్లకు లోనగు చున్నారము భారతీయ నాట్యశాస్త్రము బ్రహ్మనీదేశమనం దాదరము గాంచు చున్నది. ఫ్రాన్సిస్ దేశీయు లా గ్రంథమును తమలిపిలో నన్వేషించుకొని యుపయోగించు కొను చున్నారు. ఇట్లుండగా, మనము, పెరటి చెట్టు పండునకు గాదన్న సామెత యేల వ్యర్థపఱువవలె నను చింతతో నున్నటుల యేల ప్రవర్తింప వలయును? ఆభిమానము గలిగి నటులును కవులును నాట్యశాస్త్రాధ్యయనము చేయు దీక్ష గలిగి, నాట్యకళాభివృద్ధి యొనరింతురు గాక! ఆయన నటు లిప్పుడు కావించు నది రసప్రదర్శనకాదా అందులేమో కాదు, అయినది రసాస్వాదనమును గూర్చి చర్చించు కొన్న తేలును.

ద్రౌపది దుశ్శాసనునిచే సభకీడ్చుకొని రా బడుచున్నది ఆ పాత్రము కీర్తన పాడుచు ప్రవేశించును. సభికులు (once more) మఱియొకసారి అన్నీ శోకవేయబడురు. ఆతెని శోకచేనయనబడు ద్రౌపదిని గన్నవారు శోకాంబుధిలో మునుంగవలయుగదా సభికులు. వారు సంతోషముతో చప్పట్లు కొట్లుచు “మరియొకసారి పాడుచునుట, రసాస్వాదనమా! అట్లు నిశించునది రసప్రదర్శనమా - మఱి యొక్కటి. భీముడు ద్రోణముతో నొకపాట పాడి (Action) అభినయముపేర చాల యలజడిజెంది ఆయాసపడుచుండును - పాడలేకపోయినను ఆకీర్తన పాడువనకు నన్నుమోర్లు చప్పట్లు సాగుచునే యుండును. నిజమైన రసప్రదర్శనమునందీ పాట్లు సంభవించునా? ఇంక నెన్నియో గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే విరమింపవలసి యున్నది.

శ్రీ హయగ్రీవానమః

శ్రీ మహనీయమైవేలసి, చిత్తవికాసము సంఘటించి, చింతామలినత్వముండులిచి, ధైర్యము దీప్తియు సంతరించి, వృజ్ఞామాధుర్యము, దివ్య కాన్యరచనాసామర్థ్యముంబేర్చి యిష్టామోదంబొనగూర్చి మమ్ములకు భాషావైవ మేఘ సదా.

సంగీత ఇంద్రసభ

ప్రథమాంకము

ఒకటవ రంగము

రంగము - ఆకాశమార్గము - ప్రవేశము అశ్వినీదేవతలు

[ఒకడు అంగవైద్యుని వేషముతో నిశిత గుండెలు వరిక్షించు గొట్టముతో రెండవచేత ధర్మామెటర్ ఆనుగొట్టముతో వారవలె చెమ్మికోటు లాగు ధరించి, శిరమున దొరటోపితో నిలచియున్నాడు. రెండువవాడు మందులపోట్లాలుగట్టిన ఎర్రదుమాలు ఖజమున్న తురాయి గల గువ్వకన్నుచీర తలగుడ్డ చెమ్మికోటు (ఎర్రనిది) తెల్లనిలాగు నడుమున ముడివేసిన బొందులు బయటకు వ్రేలుచుండును. మొదటివాడు టూట్లు తోడుగును రెండవవాడు చెమ్మి-సిప్పర్లు దాల్చును ఇద్దరి ముఖములబొట్టు లేదు గాని గొంగళిపురుగుల విగ్గలుండును] ఇరువురు ముందుకు వచ్చి యిష్టానుసారము చేతిని విసరుదు తలాడించుదు పాడి చెనుకకుబోయి నిలిచి యుండురు.]

పాట .. శంకరాభరణ మేళము ఆదితాళము

హటాహుటిని-పొగరడగించెద-దృటినిగుటిలు-దివిజ - పరిని -కటకట- బడ
స సానిదస -పసనిద పనుగమ-రి రి రి-గ-మమమ - వసప-దదదని - నిని

నిటలాడ్చుఁజెవచ్చి మమ్ము - నిపుయసలుపదలఁచి - జెదరించి- విదళించిన-
 పద నీ నినిసా స సా స - రిమగరి స నిదపద- పస నీద- పనిదాపద-
 చ॥ ముల్లోకములెదులైవను - ముమ్మూర్తులొకటియై - చనుదెంచిరేనియును -
 సప్పాపపథపమగరిగ - సగాగ..... - మగ రిస నిదపదని స-
 భయంబునొందుదుమా - మహేంద్రుని పేంద్రు -
 రి మగ మాద ద పా - ప సా స ద రి రీ -
 సదాగతి - విదారింతు
 దిసాపదా - పసనిదపని

[¹ వ అశ్వినందు-ముందుకువచ్చి ఒకలెల్ల దిగియుబట్టి ఆకసమువంకచూచుచు]

1 అశ్వ- రే! శతారధారణ ప్రభుత మనోగర్వసాంద్రా మ
 హేంద్రా.

2 అశ్వ- (అట్లే ముందుకు వచ్చి కుస్తీబట్టువానివలె నిలచి)
 ఓరీ! చతుర్థశభువనైక పాలనోన్మిత హృదయ కమలాకరా!
 శచీ మనోహరా!

1 అశ్వ- సీ॥ మఱచితివే మమ్ము మహాదోషధీప్రభావజ్ఞుల
 ధర్మసాంప్రతుల మూఢ!

2 అశ్వ- పరిభవెంతువె లోకవారమ్ము నెదుట ననర్హులు సో
 మసానమన కంచు

1 అశ్వ- చంపనుంకింతువే సన్నునీశ్వరుని చ్యవనుని
 పరోపకార నయన

2 అశ్వ- వేల్పువెజ్జల మమ్ము నినుతులగానించి
 యేమి యనుభవెంతు వెలుంగఁ గలవు

1 అశ్వ- గీ॥ నాయకత్వముడిగి నానావిధంబుల
 పామరత్వమునకు పాల్పడియెదు

2 అశ్వ- గరున మెల్ల బాసి గగనవీధుల రోసి
 భ్రష్టుగతినిఁ దిరుగవలసివచ్చు॥

(అని వెనుకకు బోయి, యధాస్తానముల - నిరువురు రంగస్థలమునకు చేరి
 యొక ప్రక్కను ఒకరితోనొకరు రహస్యముగ మాటాడుచు నిలతురు)

[నారదుండు పాడుచు ప్రవేశము.]

[తీగెలులేనితాంబూళి, జటగలవిగ్గు పువ్వులుచుట్టుబడియుండును. పంజాబీ సిల్కుపట్టు పచ్చనిది-జపానుసిల్కు ఉత్తర్యము పంచె పైకిలుకట్టు - నడుమున కాశ్మీరీ - మెడకు పూసలచేరులు - మెడలోపూలదండ పెద్దది. చిరుమీసములు సన్నని చుక్కబొట్టు - చెవులకేడు రాళ్లకమ్మలు నేనుల మేలు రాళ్లయుంగరములు గలిగి యుండును.]

పాట- శంకరాభరణమేళము త్రిశ్రజాతీ.

సర్వలోకనాయకా - హరిహరి - సురసుత - గరుడవర-గమన-

గపగరిమగరిపమగరిసా- దనదర - స గ రి ప- నిదపమగ-ని సరి-

శ్రీకారా- శుభగుణా- జలజచరిణ-సాపహగణ - పరిమపావన- బంధుజీవన-

పదపసా- ప ద ప ని- ద్వి సనిదప-దసనిదపమ - గ ప ద ద ద- పదపని నిని-

మరహర-శ్రీ లాలా-

నిదపమ -గరిసనిదసరి-

గి రి ధా రీ- సునిచారి - శంఖచక్రధారి-మగసరిగమయచేలా - మోహనా

గరి పా పా-ధపసాసా-సగరిసరిసదదరీసా-ప సనిదసరి పమగరికా - గా ద సా

కృష్ణ- ప రం త ప-

మగరీ- ద ద స రి-

(తాంబూరా యొక మోల నుంచి యుండునిలచి)

నే నదృష్టవంతుడను. దైవమును నమ్మి యున్నచాని కిక్కట్టులు శాశ్వతములు గావు. కలహాశయిండునగు నేను పోరులు వెట్టి వెరవులభింపక చిక్కు పడుచుందును; నేనో,

గీ॥ కారణము లేక పోరులు గలుగుచుండు , మోహలోభాద్యహంకారములకు జిక్కి

ఉక్కుదక్కిజనుల్ తిర్గుచుండుకతన । నాకు నుభిభోజనసాప్తి వీరకంబొసఁగు

(చుట్టుతిరుగుచు)

ఓహో ఈదీప్తి ఎచ్చటిది? సర్మలనిరద శ్యామలకోమలమైయఖండతాండవనంబున. దిబ్బండల మాక)మించు చున్నది!

సరిసరి. తెలిసినది.

సీ॥ వ్యవసుని వధియింప సమకట్టె నిందుగిందు । మునివరు లా వార్తవినిమహోగ్ర ।
 కోవస్వభావులై, కూర్చునిదండించియు, పరాభవింపఁగా నూహ యెసగ,
 దండధరునిజేరి, తగ వాని భటులను, ఇంద్రనాట్యసభకు నేగబనిచి
 అతడు పరాభవించు తరిని శమసుని కోర్కెలు బెంచి యిందుగిని తడీయ
 గీ॥ కోవకన్నీటి శలభంబు రూపముగ నొ । నర్పితమమదిం గల కనిందీర్చుకొనగ
 నెంచి రాకథతా విప్రంభించె బోలురరణితనయుని నీప్తి గాఁదలఁతు నీని॥
 (దున్నపోతు పై యముని బొమ్మపై నుంచి దిగును.)

కానిమ్ము. రానిమ్ము. ఈకలహము, విచిత్రపరిణామముగలది
 యగుఁ గాక! నాకు నిరుపమాన భోజనసన్నిధి లభించు గాక!

(అని యొకమూల నిలచి యుండును.)

(దూరమున యముడు ప్రవేశము. శిరమున నుంగరములు గా వ్రేలు నిగ్గు.
 కంఠము నుండి చాలా దూరము వరకు దూగాడు నొక విలువగల సరిగ వస్త్రము
 (కాబా) చెమ్మివని గల పెద్ద నల్లని కోటు. చెమ్మిమొలపట్టి పనుపుగంగు
 వేసిన సన్నని గ్లాస్టో పంచ. మేజోట్లు వైని చెమ్మిస్తిప్పర్లు. దూరముగా నలునిలు
 మామమ అడుగు తెత్తెత్తి వేయుచు, చేత గదను ధరించి ప్రవేశించుచున్నాడు.)

పాట-సతభైరవిమేళం-త్రిపుటతాళం.

మహేంద్రుడింతయొనరించునా? - మము పోరికింబిలచునా - సహేంద్రతత్కా
 రి నీ స రీ రి రి ప మా గ రీ - మమపాదపావమగరీ - మమామపప్పసా
 యయన్నపుడీ - సాహసమేమాణానో తనగతియపు ప్రిమికానున్నచో - పూర్వ
 గనదనినదపా - పానీదపామగరీ మమమగదరిగామపాగమపపా, - పాసరి
 గతియెల్లయుమఱచి॥
 దపామగరిన ॥

(యే రాగములో నైన బాడవచ్చును)

(మైర్) ధరణీ ధరపక్షచ్ఛేదన శౌండుడు.

బంధాసురప్రాణా పహరణ ప్రవీణుండు

ఇంద్రజిన్నిగ నీకృతప్రాణనాయి కామానధమండు

కావదత్త నిఖిలాంగని మీలితనేతుండు.

(పైతౌళం)

వీనినాట్యసభతోనికి - మేము రాగూడదట యిదియేమో వీనికిగల గౌరవము
పాపనీస దపసనిదప - పాపనిదా పమగరి రిమాపా దాదదస సస గరిమ
మాకులేదో - వీడెంతవాడో మేమంతవారమే - ఎవ — — — —||
మా గ రి రీ - సగరి సనిదాపపసనీ దమాగరీ - రిపమఃరిసనిస||

బౌరా ఆచుహేయగ్రాని మిట్టిపాటు, ఎన్నిమారులు రక్క
సుల కాళ్ళుపిసికెను. ఎన్నిపర్యాయము లడవుల నాశ్రయించెను.
నాభటులు, శవవాహకులట! నేను వారికి నాయకుడనట, ఏవిద్య
యులేక, ఏవృత్తియుఁ గనజాలక మేమా నీచవిధమున జీవించు
చున్నారమట! అందునలన మేము వారినాట్యసభయం దెందులకు
నక్కరకురామట! పెద్దగొంతుకున్నదని భూకరించిన నయిడగునా
యని నన్ను ధిక్కరించెనట! నాయెదుటనే యిట్టి సాభాషణ జరిగి
యండెనేని, (అట్టహాసముతో)

కా॥ మోముంజీత్పైద బిండిజేసెద శిరంబుక - శహముం దేహము

ద్రామప్రక్రియఁ బుష్పాడిం బొనరుతున్ - నంతాళి

నోటాడ్చి, మా, మామగ్యదల నిల్వకోక యిటు నిమ్మాడ్కిక

బహోతుంబునక నమేమో తలపోయుచు న్నిలతునే-హీనాత్ముడా! ఇంద్రుడా!

(అని గదతో మిగుల కష్టమైన విధమున పౌరుషమభినయించి
ఆయాసమునఁ దూలుచుండఁగా, అశ్వనీదేవతలు నారదుడు చెంతఁ
జేరి పట్టికొనియుంచురు. శమనుడు కొంతవడి కుత్సాహవూరి
తుండై వారికి నమస్కరించును. వారు సుఖీభవ' అని అశీర్వాదిం
తురు.)

యము—సఖులారా! అశ్వినీదేవతలారా? నారదా! గానవిద్యా
విశారదా! పనునాలుగు లోకముల పారుపజ్జె ముండెచుగదా
యచు గరువంబున నిందుగ్జెడ్చి యుపద్రవకరమైన యహంకార
భూయిష్టుండై యున్నాడో యెఱుంగరుగదా!

నారద—ఎఱుంగకేమి. ముల్లోకములును వాని యహంకారసిర్మా
లన మాసిందియే యున్నవి. ఇందలి రహస్యంబులు కొన్ని నే
నవ్వల యేటింగించెదను. ముందు కర్తవ్యమవలోకించి దదాచరణో
న్ముఖులై ప్రవర్తిల్లుకు. మరియు నీకార్యావసరమువలన నేపాప
మొనరింపవలసి వచ్చినను మనము వెనుదీయరాదు. వినుడు.

సీ॥ ముందుగ నశ్వసుతో పోయి మహేంద్రానితో, రాక్షసులువేయి, సూరుచుండి।
సురరాజ్యము వారింప, వరముల గాంచి రాత్రిపము లానర్పణగాఁ దద్దఁ జనుచు।
నున్నారు, వారల యున్నతి యడపక, సుగల కింకగృహంబు నరక మార్గ!
శుక్ర) నర్థించి యా, వక్ర) పద్ధతి వేగ సురలించు టిప్పుడు మనకు మేలు,

సీ॥ గరుడము నహించి రాక్షస గురుడ టించు,

వాని నిరసింతు వేని వే నందలేండ్లు

పందలమయి తిరుగుచుండ వలసి వచ్చు

మంచి చెడ్డల నీవే యెఱచించు కొనుము

అని దీనవదలులయి యీ యశ్వినీదేవతలు, ఇంద్రునిమో
ల మొరయిడిన, సతండు భయంబున శుక్ర) నాశ్రయించి, వాని
కి సర్వాధికారంబొసంగు. అప్పు డింద్రానీక గౌరవంబు మనము కడు
పఱువ వచ్చును.

అశ్వీ—మే మిప్పుడ పోయి మీ యాజ్ఞ నెరవేర్చి వత్తుము.

(నిష్క్రమింతురు చెరి యొక వంకకు,

నార—మన మిరువురము విశ్వామిత్రునినాశ్రయమునఁ జేరుదము, (భ
జగోవిందంపాడును

తెరజారును)

2 వ రంగము—విష్కంభము.

[ఇంద్రుని కొడుకు జయంతుఁడు పృథ్వీశము. కాశ్యపంగు గలతల. ముఖమున
బందనపు బొట్టు. తెల్లగా నుద్దమద్ద వలె పూయబడిన ముఖము ముందు కైపురంగు
చెవులక్రిందనుండి మెడవెనుక భాగమున గంగులేడు సాతనెమ్మి కోటు. భూస
లూడిపోయిన లాగు. చిరిగిన మేజోళ్ళు. ఈతని వెంటడి శుక్రాచార్యులు. ఒకకన్ను

చేతితో మాసి యుంచి. చిన్న నల్లని గడ్డముమీసము కామయపు తలగుడ్డ అంగరకా, పంచె చేత యోగదండము]

శుక్ర—జయంతకుమారా. ఏదీ నీ తండ్రిపంపిన సందేశము? మఱి యొక్కసారి వినిపింపుము,

జయంత—ఆచార్యవరేణ్యా. సుగుణాణ్యా, ఆలకింపుము.

సీ॥ యనిచంద్ర దనుజు యట్లనుకూలురో మీకు । దేవతలట్ల విధేయులనుము ।
ఆచార్య కడుని మున్నాదరించినభంగి మమ్ముల దయఁ జూచి మనుచునుము ।
మాగురువులకంటె మహితవృత్తిని మిమ్ము ననుసరించెదము సత్వంబు యనుము ।
అవసరంబయిన మా యాచార్య విడనాడి గురువుగా మిమ్మైకొందు మనుము ।
గీ॥ ఎంత కాలము కూర్చి మాఁకెడల దమకు ।
గలుగు సంతకాలమును భృత్యుల మె యనుము ।
దనుజులు తపంబునకు బోవ తలఁపు మాని ।
నిలచు నటు జేసి మము భువి నిలుపు మనుము ।

శుక్ర—జయంతా! ఇందుగ్గి జింతగా న స్పర్ధింప వలయునా. ప్రత్యుత్తర మిచ్చి నిన్ను పంపెద నుండుము.

(స్వగతము) (దూరముగనిల్చి) ఓహో నారదుండు నన్ను కృతార్థుని గావించి నాడు. రాక్షసుల తపోనియమము నడ్డగించు నెపంబున నే నినిందుగ్గినకు పరమోపకారి నైతిని. అనృతకల్పనమన్న నిట్లుండ వలయు. ఇప్పుడు నేను సురాసురాచార్యుండనై లోకంబుల నెల్ల విరాజిల్లు గల వాడను.

ఉ॥ నూతనశాస్త్రవైఖరులు, నూతనధర్మ విధానముల్, కడున్ ।
నూతనతత్త్వముల్ మఱియు నూత్నకవిత్య కళాప్రచారముల్ ।
ద్యోతితముంబొనర్చెద ననూనపురాతన రమ్యపద్ధతుల్,
పాఠశాలందు పూర్వబద్ధ బ్రపంచము వానిని చూడకుండఁగన్ ॥

అప్పుడుగదా నేనంకల్పసిద్ధుడను. కానిమ్ము. (ప్రకాశముగా) జయంతా! ఇటు రమ్మి. నా ప్రత్యుత్తరము ఇదిగో యీ కా యితము నందు గలదు, నీ తండ్రికిమ్ము. అం దేమి గలదో నీకును వినెంచెదను వినుము,

సీ॥ హీనగతుల నన్ను నిట్లు లర్థించుట తనయంత వానికి తగని పనుము ।
 దనుజుల పూనిక తప్పుక మాన్పించి దివిజులమేలు సాధింతు ననుము ।
 ఇందున కే నింక సేమిమేలొనరింప వలెనన్న గావించు వాడ ననుము ।
 మనమిర్వురము నొక్కమాటమీద నిలచి అఖిలంబు సాధింత మంటి ననుము ।

అ॥ వె॥ గతమునాస్తి ముందు కాలము మనయది

యంట మరునూడ దంటి ననుము

కొత్త పద్ధతులకు చిత్తమ్ము రుచిగొల్పి

కీర్తి యెంతయేని గూర్తు ననుము

ఇంక నీ వరుగుము.

జయంత—చిత్తిము- (అని వెనుకకు దిరిగి నిష్క్రమించును.)

శుక్రము—(సంశోషముతో) రాక్షసగురువు నేను లోకముల కెల్లగురు
 వగుట విచిత్రముగదా- బళిరా! నాయదృష్టము దురవగాహము-
 తొల్లి విష్ణువు వామనావతారమెత్తి నన్నేకాక్షు నొనరించెనని
 చెప్పకొందురు. (మూస్సిన కనుదెఱచి) నిశ్చేషమువలె నున్నకన్ను
 పోయినదని కన్నులుపోయిన వారన వలయుగాక! ఇంక ముందు
 శుక్రాచార్యుడన్న నేకనేత్రు డని యౌషధము కాకుండుం గాక! నా
 టకముల యం దెవ్వఁడు నా వేషము ధరించినను చెండుకన్నులుం
 దెఱచియే చూచుచుందురు గాక!

[తెర జారుచుండగా నిష్క్రమించును.]

మూడవ రంగము విశామిత్రాశ్రమము.

[విశామిత్రుడు తపస్సు చేయుచు కూర్చుండును. శిరముపై యెక్కుగా చుట్ట
 బడిన జడలు. తలనుండి సాదములవరకు చూగాడు జడలు కొన్ని. నల్లని పెద్ద
 మీసములు గడ్డము స్ఫటికంపు చేరులు, పెడఁబోను జడలకును; పచ్చని పట్టు అం
 గరకా, పంచె నిగనిగ లాడు చుండెను. యోగదండము పై నొకచేయి, జవమాల
 త్రిపుచు నొక చేయి. చేతి మరుగులు బయల్పడుచు డాగుచు నుండును. కన్ను
 లు మాయచు తెరచుచుండును.] [దూరమున శిష్యులు, సత్కృతుడు, ప్రలాప
 కుడు. పంచకుడు-కుందుండు నురికొందరు చొక్కాలు లాగులవారు క్రాపింగులవారు
 కాయితములు వట్టుకొని కూర్చుండురు.]

ప్రలా॥ సత్కృతుండా యీపాట విన్నవటోయీ అయితే పాట
 కాదులే పద్యం.

గేద లోకకు చివర తాటొకటి కట్టి
దాని చిగురునను తాటాకు ముడి బెట్టి
తాటాకు కొనకు నిమ్మగ నిప్పు బెట్టి
ఎగరవోయా బాలుడా
గేదె నటు.....లోలనోయా బాలుడా
వెను వెంట.....తిరుగవోయా బాలుడా

వంచ—మా అమ్మే నాకిట్లాంటి పాటొకటి చెప్పింది.

నక్ష—ఏదీ పాడూ

వంచ—నాకు రాదు; నేమటించే పోయా, (తాటాకు బూరాడొడును)

నక్ష—నీ కొకటి వొచ్చింది గనక యిది రా లేదని చింతా?

వంచ—ఊ బల్లో అంత అంతేగా కాకపోతే,

పంతులు చూస్తూనే వున్నారు. వొచ్చి పాతా లప్పగించుకొని
కొత్తయి చెప్పరేం కారణం.

విశ్వా—[కోపముతో గప్పున లేచి పాపలవై చెండవుగులు నడచి, సడక సాగక
విడిచి వడిగా వచ్చి, దండము సారించి]

పాట-శంకరాభరణ మేళం-మిశ్ర-తీపుట

ఓగోరిధూర్తుడా-కలుషచిత్తుడా-నీ-శార వాదినరకముం బొందుగా బడుడా
పానీని పని నిసా నిద నిపని నిసా సా పని నిదాప పమరిగా రిరి ధసా మమరీ
ఖలుడా దుక్కలుడా-దుర్మదాంధుడా నన్న నిందించెదవారా!
మమరీ గరిమాగరీ-గమ్మ గమ గరీ సారి నిద పమగరి రిని సా

ఓరీ! ఎవడురా నా యెడ నపరాధము గావించిన వక్రిబుద్ధి?
వాడు నా పరాక్రమమెల్ల విస్మరించెను గాబోలు, అయిన నిదిగో
వినుండు, మఱొక్క సారి నొక్క వక్కానించెదను.

సీ. నవనాకనిర్మాణనైపుణి యెనంగంగ బరిగె ద్వికంకుఁ గావించె నెవఁడు
సృష్టి గావించు నూర్జితశక్తి యార్జించి చెండవ బ్రహ్మయైయుండె నెవఁడు
తనర వక్రిప్తు సంతాన కాంతారంబు దశాయించి జృంభించు ధన్యుఁ డెవఁడు
అల వారిశ్చంద్రు మద్యత్సర్వశీలంబు నవనికిం దెచ్చిన యనఘుఁ డెవఁడు,

గీ॥ అట్టి గాథేయు నెదుట హైర్యంబు గలిగి
వాని నిందించు పంద యెవండో నేడు,
ప్రాధతరమగు మచ్చాపకన్న యందు
నిర్దహించుక వోవడే నిమిషమందు.

(అని యట్టిహాసము నేయు సంతలో శిష్యులెల్లరు. వాడు వాడని యొకరి నొకరు చూపుచు పారిపోవుదురు సత్తత్కరుడు మాత్రముండును విశ్వామిత్రుడు మరల తపము చేయుచుండును.)

(అన్యను యముడు, నారదును పూర్వోక్త వేషంబులతో బ్రవేశించు చున్నారు ఇద్దరు అంజలి ఘటించి గాథేయు ప్రార్థించు చున్నారు)

పాట-ఖరహరప్రియ-అనితాళం(పల్లవి)తరము(తోసి పాడవలయును)

శరణుగాధిపందనా- మనిబృందారకేశ్వరా- సర్వలోకనుతసదానంద-చిదానంద
పమపగమగగనినిసా-నినిసారీమదాపమపా- పదమాగరిస ససాగారి. రిరీగానమా
రూప సచ్చిదానందస్వభావ దురాప - ముదావహంబుగ మాకునీడు - దర్శన
పా స్స సా సా స న నీ డ ద నీ ప న సా స రీ రి రి గ సా రి - గ రి స
మిచ్చి బోవవే - కావవే - లెమ్ము

నీ ని దా ని సా - గాగమా- గరురి

(మైర్)

అఅఅఅఅఅనీయంతరంగంబు బాడనిపెట్టివారము.

స స రి రి మ మ ని.....ని పాపపదనినీసా.....

నీతోనవగమైపనియుండినచ్చివారము నెయ్యమారనినునిచ్చోటనేగన్నవారము
నీనీద.....పదపమా...సమ.....రిగరి.....నా....

ఊ ఊ ఊ -

గా రీ సా -

(తాళం)

దానులము- ఘనదోషులము- ధృత- వేషులము - నిను - భానుగమతిందలను
నిసససని - నిదసనినినిద - నప - పదదదదప - పమ - దరిరిసస ని ద ని ద
చుండువారము - ఆ.....

పమపగామ రి - సరిగమపమధపసనిదపమగ మ రి.

నారద—సకలభువనభయంకర తపోనిరాటంక ప్రభావుండ వగు
నీవు మమ్మును గ్రహింపుము.

యమ—చతుర్దశజగజ్జేగీయమానానూనోజ్జ్వల తపోదీప్తి సంపన్నా!
మము దయాదృష్టుల నీక్షింపుము. నిర్వాణాపారకరుణారసప్రస
సరాకరణైకద త్సూడవై కర్ములు చెఱచి మమ్ము రక్షింపుము.

శ॥ నీకుక బ్రహ్మ కథేద మెయ్యడల వాణీనాథును నీవు ని
శ్చేకంబైన జగంబు నిల్వ దిక్కఁ బ్రత్యేకంబుగా నుండి పో
టికత్తుల్ వహించి సృష్టివతిసృష్టిక్ సల్పఁగాఁబోలు, నీ
పీకన్ పీడకు మానినత్రమ మమున్ దీక్షింపుమా ప్రేమదీప్తి॥

విశ్వా—(కన్నులు దెరిచి పులకరించుచు) నారదా! పితాగాన విశా
రదా, శమన, సకలలోక పాపసంఘదుర్దవనా. మీ కోరిక నేనె
ఱింగితిని. ప్రయత్న మెల్ల గ్రహించితి. నిరుద్ధపదాబ్జరాక్షసేం
ద్రుండగు నీ బృందారకేంద్రము శిఖాపాత్రుండు. వానిని
మరొకవిధమున వచించుటకాదు. వాని నాట్యసభాగౌరవము
పాడువడిచి, నాడన్ని విధముల నాశమును. తత్సభావృత్తాంత
మూలకింపుడు.

ఉ॥ నాట్యకళాభిమానమును నాట్యకుతూహల మున్న యంత నే,
నాట్యకళావ్రసిద్ధి యగువా? తగురీతిని వృద్ధిగోరి కా
పట్యములేక తత్కళలభావ మెరింగి జరించకున్న నా
నాట్యమే గూర్చు వేగతుల నాశము దాని స్మరించువారికి॥

మీరింతవరకు నొనరించిన యత్నము సార్థకమైనదే. నేనిప్పు
డపూర్వసృష్టి రిచనాసామర్థ్యము నూతముచేసికొని,

ఉ॥ నూత్ననటావళి, గడు వినుత్నకవిత్వ పటుత్వశీలరక
నూత్నకళావ్రవర్తకుల, నూతనభావగన ప్రసిద్ధుల
నూత్నవిధానతత్పరుల, నూరుల వేల సృజించువాడ, నా
యత్నము మాకు డిచ్చుని యుపాంక్షతి మాపెద గూరు గొంగుల॥

మీరింక నిశ్చింతతో నుండును. మన పక్షమువారలనేక
దీక్షతో వని నేయుచుండ నియమింపును. పొందు.

నార - యమ - (నంతోషముతో తాంబూరాగదల ద్రిప్పుచు)

పాట - యిష్టారాగముతో పాడుచున్నారు

గమ్యులమైరిమి మేమింక - మాకు నేమిటి కొరంత - గోరంత

అన్యులు మాయెదుట నిలతురే - నెడలనడపమా - నెడపమా.

(నిష్క్రమింతురు)

విశ్వా—శిష్యా సక్షత్రకా. సేపు నాయెడ విశ్వాసముగలవాడవు.
కావున,

గీ॥ అల హరిశ్చంద్రుఁ నీడించి నట్టిసేపు

నేడు దేవేంద్రుఁ నీడించి గాడుపఱచి

వన్నెగాంతువు శుక్రుని భక్తిగొలచి

అతడు చెప్పెడు నదియెల్ల నాచరించు॥

సతి—చిత్తమిప్పుడపోయెద. నిష్క్రమించుచున్నాడు. (అని వెళ్లుచు)

విశ్వా—(వహ్ని యెదుట గూర్చుండి హోమము నేయుచు) ఆగచ్ఛ

ఆగచ్ఛ ఇత ఆగచ్ఛ నూత్నగాన విద్యావివేకసంపన్నా -

భూర్భువస్సువస్లోక జేగీయమానానూన దీక్షావైభవ శీలా!

ఇచ్ఛావిహార సమాహితసంపూత చరితా! ఆగచ్ఛ ఆగచ్ఛ

(అప్పు డొకపురుషు డుద్భవించు చున్నాడు)

పాడుగుగను, సన్నగను, నల్లగను, చిక్కినలవయయసముల్లు గల
వాడు తెల్లని యుదుపులు ధరించి పూసలు ఉన్నితో సమర్పబడిన
హారములతో కొలఁది వెండుకలు గలవాడు)

పాట - కళ్యాణి - ఆది

ఏలా సృజయించితివో - నన్నెలా సృజయించితివో ఏకార్థము నేనేయవల

పాదపకుపాగగరిగసా - నీసరిగమ ... .. గరిగాగసా ... ..

యూవో - ఏకరణిన్ మెలంగవలనో చెలుపు ॥మే॥

...చా - చా స స సా స నీ ద పదపగరిగ

నీయాన నిరపాయకముగా - నిరుద్రవముగా నెనెరవేర్తున్ - క్రియుతుండ
సా నిద్రపపదనీ నిసారి - రిగ పమ్మ గ గ రి రిగ సాసా - పరిప గా గ
నయ్యెడన్ - కీర్తిన్ గాంతున్ - కడున్ గడున్ జృంభించెదను.
గ గ దపా - గ ప మా గాపరి - గ దా మ దా మా గా రి రి న॥

విశ్వా—ఓయీ నిన్ను జనులు గానఁతునీ! యని పిలచెదరు
గాక! నీ కర్తవ్య మేమందువా.

గీ॥ పూర్వసంగీతపద్ధతి బో నడించి,
ఆర్థభావన సాదుల జవల జెట్టి
కృతులు రచియించు నాటక ప్రతి నుడ
నీవు విరచించి రత్నశ్రవణ నీవ యేలు ॥

గీ॥ బుద్ధికిం బోచినట్టుల పాలుపు మీర
నాట్యనిద్యకు పద్ధతుల్ నడప వలయు
ఒక్క డౌనన్న దానినీ వొక్కపుడును
మెచ్చి యానోన సనకుము మేలు కాదు ॥

గీ॥ రసమునకు భావమునకు నర్థమృతము
హర్షము రాగముల ననుకూలముల
భరతు నభినయశాస్త్రంపు పద్ధతులకు
తాపాసంగకు రవ్యయంతయును మడిసి ॥

ఆ॥౧॥ ఇందు సాశ్రయించి సాంద్రీకరించి
వాని నాట్యగౌరవము జెఱచి,
సకలభోగములను చక్క ననుభవించి
వర్ణింతు త్రిశంకు స్వర్గమందు

ఇంకఁ బొమ్ము.

గానఁతునీ!— తండ్రి ఇక శైలపు

(నిష్క్రమింప)

విశ్వా—(తిరిగి హామము జేల్చుచు)

సృజ్యతాం! సృజ్యతాం! శుభాంగీ, కించిదంచిత సౌభాగ్య
సుందరీ! మదురగాత్రస్వరధౌ శేయీ, సామాన్యశరీర ధర్మవిలాసిని-
మాయాజేవీవర్ణ సాదామిని- కవట స్వభావభాసుర ప్రవర్తినీ-
ఇత- ఆగచ్ఛ ఆగచ్ఛ—(అపహ్లావకస్త్రీ పెద్దపెద్దజీవులవలె బ

నారసు చీరధరించి చెమ్మి-పనిగల మెరుగుపట్టురవిక చివరకుచ్చులు
గల దానిని ధరించి, శిరముపై తురాయి, అందువలెక్కిక్కుదీపము
విలువగలనగలు శరీరమెల్లదాల్చి బంగారు పతకము, మొలతా
చుతోవచ్చును)

పాట—హనుమత్తోడి మేళం—

జనకా.....ఇదే...చం.....దనమూ కను నిటు సృజించితి
పనిపానిపానిపనిసా.మప..చూపనీపమాపమపా.గమగసా ౧మపమ గమపని పమ
వేమికతమో దనగం జగమునసేనెటు ప్రవర్తించువలయునా|| త్రి శ|| కనికర
పమగసగమా. పని సగ గని పమ పాప మపనీ నీస పని నిసా|| మ...
మునవేగమదెలుపనగుక చనవునతో చలమునతో, చనినీయానల నెరవేర్చుక
మాగస...సగ గమసా. సససససాని పపపపపామ సనినిపపమ మగసగమాపా
సంత సంబు నీ గొనగూర్చుక ఆ.....జనకా||
సనిప సనిపపమ పమ మగసా సగగమగపపనిపనిపమగపనిపా||

వ్యశా—సుందరీ, నిన్ను నే నొక కార్యాధ్యమై స్మరించుచితి నిటు
వినుము.

సీ|| అనవద్యహృద్యగానానుప్తిమై నీదు కీర్తిలోకంబుల మూర్తిగాంచు
సామాన్య సౌందర్య సందీప్తిమై నీదుమూర్తి జగంబున గీర్తిదాల్చు
అల్పవిద్యాప్రసంగావృతమై నీదు బుద్ధి జనంబుల సిద్ధి పొందు
కలుషస్వభావసంఘటితమా నీనిర, సిద్ధి నెనగు యీ సుబుద్ధి బాసగు||

గీ|| నిన్ను గాంచిన వారలు నిన్ను విడరు
విడచినను నీవు విడువవు కడిమివారి
వైశివము లంతమందెడు వగరు, వారి;
నీవు నిరుపమానపు ధరణీస్థలమున||

ఇంద్రుని నాట్యరంగము నందు ముఖ్యురాలవుగానుండస్మ
ప్తించితి. కాని నాకొక్క కోరిక వుట్టించున్నది. అవియేమంద
వా,

కా॥ పెక్కిండ్లయెను బాఠ్యనే విడచి తస్య మాన వృత్త్యమై,
 (మక్కింజూచితి గాదె నాతపపు మేలుంగీకు యొచ్చించి నా
 దిత్తై తాపముబాపి క్షత్తిగనవే దీరుండ నర్పించితిన్
 నిక్కంఠే నిను నెంత జేసెద నొ బోటి నీవే వీక్షించువే॥

కోటి సంవత్సరములనుండి నే గావించిన తపస్సువలన పుట్టిన
 వేడి యింతింతనరాదు. దానిందీర్చి పున్నెము కట్టుకొమ్మకొమ్మా॥
 నీపేరు రాగరత్నమని జనులు మిక్కిలి కొనియాడుదురుగాక!

రాగరత్న - పాట - జుజూబ్ - రూపకం

ఇటులనదగునా - పటుతరముగ పామరులటు భోగమానించెడు భూపతివో -
 మపగమరిగసా - నిదపమ మపపామగరిస మాగరి సాసస - రీగమా -
 త్యాగ మెలుగని దనికుడవో.
 సనిదపమగ గగమమపా

విశ్వా-ప్రాప్తబోడివిను - భూపతి నేయేను - నిలువంజాల - వే - యేలే
 ద ద రి రి రి రి - ని ని స స స స - దరిసాపని దా మగసా

రాగ-జనములు వినియెదరనియే సంశయించెదన్ - జనకా సంశయించెదన్ - నను
 సానీసస...నిని దపమపమ పపమగరిగామపా- నిదనిదపమగరిగమపా - నిద
 నిక-విడువగోచెదన్ - మనవిని - వినన్ వేడెదన్॥

నిదపమగ - ప మ గ రి గ మ పా - నిదనిద పమగరిగమపా॥

విశ్వా-నినునిక విడువంజాలను - విడచి బదుకఁజాలనే - నాతమిదీగ్గంకదవే?
 నిసనిదపపమ మ గ మ గ - సనినిదపమ గ గ మా - పదమపగమరిగసా॥

రాగ-ఓ.....దయామయా - యిటులనదగునా

స రి మ ప - ప నీ ప నీ - మపగమరిగసా॥

రాగ—దేవా, గాధినందనా! నే నితరోద్దేశము గలిగి మీ కెదురా
 డుచుంటి నని తలంపకుడు.

క॥ మునినాథ నాడు మాటమి

ఘనతరముగ మీకు చేటు గల్గింపను గా

పున వలదంటిని, యటుక

దనిన్ మీయాన శిరము నందున దాల్చున్

విశ్వా—అయిన గమ్ము. అనంతర కరణీయ మవ్వల యుపదేశించె
 దను.
 (నిష్క్రమించును)

4వ రంగము. విష్కంభము.

[ఒక చెట్టుకింద విశ్రామింతును. మునిశేషము విడచి బనియను దొడ్డిగువాలు చేత బట్టి. లుంగీజుట్టి పోవేసించును]

సీ॥ సృష్టించినాడ విచిత్రతాల్లీకులను నవనాట్యగుల కున్నతి యొసంగె ।

బుట్టించినాడను మూఁగుల విద్యావివేకసంపదలకు నేర్పురువుల ।

కల్పించితినినూ త్నకవికావధానశిష్యులను నూత్న నాట్యరుచిఘటల ।

తెంచినాడను గానవిద్యల ప్రాతమార్గములు దొక్కని దీక్ష గలుగు వారి ॥

గీ॥ దేవరాజవధాదీప్తి దిగియ నెంచి

కాని యారాగరత్నము కతన నేను

మున్ను చెడి యిట్లు లుంటిని మునిత పాసి ।

అయిన నేమి నావృత్తికి యంత మన్నె ?

శ బాస్ నివ్యదృష్టి మాత్ర మంతరింపలేదు. ఓహో సమస్తము తెలియ వచ్చుచున్నది. దేవగురుడు బృహస్పతి శుక్రుని వలన తరుమం బడియె. భరతమునిని పిలచుచారే లేక పోవు చున్నారు. దేవనాట్యసభ కళ్యాణి దేవతలు సర్వాధికారులు. శమనుడు శుక్ర శిష్యుడైన నక్షత్రీకుడు ప్రధానపాత్రీధారులు. గానధుని ప్రధానోపాధ్యాయుడు. రాక్షసులు, యమధటులును గదా ముఖ్యవేషధారులు. బాగు! బాగు! సంకల్పమిట్లు నెరవేరవలె; పూర్వనట ప్రతతి యెల్ల వెడలి పోయెగదా. ఇందు డింక శుక్రుని చేతి కీలు బొమ్మ. నన్నీగతికి దెచ్చిన రాగరత్న మిందు నెంత యైన చేయఁ గలదు. ఓరీ యిందా మత్తద్విపేందా. (మేనువడకించును).

శా॥ లోకాధీశుడవంచు బొంగితివి లోలో నీ యహంకారము

స్తోకంబా నవకారమే సలుపు నీ ధూర్జత్నముల్ నెట్లునే ?

సాకల్యంబుగ నిన్నడంచి నిను నీచత్వంబు పాల్పేయురా!

నీకు న్నీ ప్రజకేమి సౌఖ్య మగురానీచాత్మ యూహింపరా ॥

(నకారపూర్ణాను స్వారములన్నిటిని లకారములుగానుచ్చరించును)

(నిష్క్రమించును)

సంగీత ఇంద్ర సభ

ద్వితీయాంకము

(ప్రబోధకుడను చాలకుడు సిలుకపట్ట, నెక్లెటు మొదలగువాటిని ధరించి ప్రవేశించుచున్నాడు)

చదువేకష్టము. దానికంటె స్వరము మొదలగు వానితో వేదములు చదువుట మరింత కష్టము. వేదమునకు బ్రహ్మ స్వర మేల ప్రాధాన్యముగా పెట్టవలె? అందువలననే వేదము గీదము నేర్వజాలనని, తలిదండ్రిలకైన జెప్పకుండ పారిపోవుచున్నాను. బ్రహ్మదేవుడు చెప్పినట్లు నా గాత్రమున వేదస్వరము కంటె చక్కగా సంగీత స్వరము పలుకుచు కావున నేను దానిని పురస్కరించుకొని లోకమునఁ బ్రఖ్యాతి గాంచెదను. ఏదేని యొక శ్లోకము పాడెద నెట్లుండునో. (యోచించి) చదివిన శ్లోకము లన్నియు నప్పడే నుఱచిపోయినాను. పోనీ తెన్నుపద్యమైనఁ జదివెద.

మ॥ సిరికింశెప్పను శంఖచక్రియుగమున్ - చేదోయి సంధింపండే

పరివారమును జేరడ భృగవతిన్ - బన్నింపడా కం

తరధమ్మిల్లము; చక్కనొక్కడ, భగపాణివాసోత్సహియై॥

(తెరలో) నారాయణ నీపదసేవకుడన్ నారాయణ (అనిపాట ప్రిబో—(అటుచూచి) మఱొక్కఁడు నా బోటి వాడే పాడుచు వచ్చుచున్నాడు.

(అంతనొకఁడు రభ్రుడను వాడు ప్రవేశించును)

[ఁడుచిరతలువాయించుచు ప్రాశస్త్యముతోడిగి ప్రాశస్త్యపంచె సగముకట్టి, సగము జోతగా జట్టి పాడుచున్నాడు]

పాట—మాయాభవ గౌళమేశం చతురస్ర

సారసదళలోచన - శౌరీ - ఇఇఇఇ ఇఇఇ

సానిసదనివదనప - రగసా-రగపదగపద

చారువనమాలికా - ఇబూనితవత్సా సాండవపత్సా

గాపమపదాదదా - దసానిదనస్సా సమగరగగరీ

దను బి ప త్సా - అఅఅ - - - -

సని ద గ మ దాని- దపప - - - -

ప్రబో—ఓహో యీకీర్తన కీర్తనియమై యున్నయిది. ఓయీ సీపేరేయి?

ఉరభ్ర—నా పేరు నీ కెందుకు? సంబంధము చేయునువా?

ప్రబో—ఏమో భవిష్యత్తైవరు చెప్పగలరు? పేరు చెప్పుతప్పు లేదులే

ఉరభ్ర—నేను బిచ్చగాడను ఉరబ్బుడను పేరువిని యేమిచ్చెదవు?

ప్రబో—నేను క్రొత్తగుడ్డల బిచ్చగాడను. నీవు శ్రీతగుడ్డల బిచ్చగాడవు. నేనేమి యిచ్చెదను?

ఉరభ్ర—అయిన నెందు బోయెదవు?

ప్రబో—నేను నీవలె కొంచము పూర్వకాలపు సంగీతము పాడగలను.

దాని వలన జీవించుటకు సావకాశ ముండునేమో యని పోవు చున్నాను.

ఉరభ్ర—నిజమే. నీవన్నిట్లు భవిష్యత్తైవరు చెప్పగలరు. మన మిద్దరము బాటసారుల యాచించి చక్క జీవించ వచ్చును. నీ వెక్కడ నుంచి వచ్చు చున్నావు?

ప్రబో—చదువఁ జాలక పారిపోయి వచ్చుచున్నాను.

ఉరభ్ర—నాకంటె నీనే మేలు. కొంత వరకు చదువు కొన్నావు.

ప్రబో—అ! చూచి కొంతవరకు వుస్తుకము చదువఁగలను. నీ కదియు, రాదా.

ఉరభ్ర—నా కదియు రాదు. పొట్టపొడిచినా అక్షరమిల్లె.

ప్రభో—అయిన నిపు డొక క్రొత్తరకపు కీర్తన పాడితివే అదెక్కడిది?
ఉరభ్ర—ఈమధ్య నీ విధమైన కీర్తనలు చాలా బయల్దేరినవి. మీరు
విసలేదా?

ప్రభో—విస లేదు సుమీ. ఎవరోవచ్చుచున్నారు! (అని తొంగి
చూచుచున్నాడు. నారదుడు ప్రవేశము.)

మోహన ఆది.

దేవదేవనర్వలోకేశ్వరా - శ్రీవరామరవరాదినిను - నమోనమోనమోస్తుతే॥
పదపపదపపదపపదపాసా-సరిగసాసదపగాదసదసా-దరిదసాపదాదపా॥

(నారదుడు రాగనేయిరువురు సుసుస్కరింతులు నారదుండు డివిండును.)

నారి—బాలకులారా మీ నిజవృత్తాంత మెల్ల నే గ్రహించితిని నీకు
చదువురాదు. నీకుచదువచ్చుచు కాని మీరిరువురును పాడగలరు.
ఇరువురును ముట్టియెత్తి యైస్త జీవితమని తలంచు చున్నారు. నీ
వు మున్నే యందుల కలవాటు పడియున్నావు. పోనిమ్ము. ప్ర
స్తుతాంశమేమనగా.

సు॥ చదివుల్ సంధ్యలు లేక యుండినను నైశ్వర్యంబు వాటింపు న
ట్టిది యుండున్నది ముట్టునాట్యకళ గృహిం దానివై ద్రిప్పి మీ
రునోళ్ళాహము లోడ నుండుదు సుఖోద్యోగంబు పొందుదును॥

ఇరువురు:—ప్రభో!

ఎదిమో మాకు తెలుగు చెప్ప గదవే హి సంయమించాగ్రాణి ॥

నారద—ఇంద్ర నాట్యసభ నేడు కొందగు యమభటులకును రాక్ష
సులకును స్వాధీనమైనది. మఱియు విశ్వామిత్ర సృష్టివలన బుట్టి
న కొంద రం దధికారులు. శుక్రుడు గురువు. పూర్వనాట్యపద్ధతి
యెల్లచూరి పోయినది. మీరందేగిన,

ఇద్దరు—ఓయి దేవుడా! రాక్షస యమకొకరుల మధ్యమేము బ్రదు
కదరమా.

నారద—భయపడకుండు. చా రెల్లగు విప్రుడు వారి వారి వృత్తుల
ను మాని, నటు వై నారు. మీ రందేగిన వేషములు వేయుచు
నిష్టోపభోగము లనుభవించ నచ్చును.

ఇద్దరు—నాటకమున్న నేమో తెలియదే. మే మెట్లక్కరకు రా
గలము.

ప్రబో—ఆర్యా

మ॥ సరిచూడం, గన మర్థవావరసభాషాజ్ఞాన సంపత్తి యీ
వరకు స్వేసమువేయలేదో కటియుక్ పద్మంబులుకా వాటలు
ద్ధురదోషోజ్వలవృత్తిఁ బాడెదము మీతో డిం దబద్ధంబులే
దరయుకా, మా కట సాగినచ్చునాకొ ఆర్యా! భీతి యయ్యెం జూడీ ॥

నార—మీరు చాల పిరికి వారు. మిముబోటి వారెంద రందు లేరు
నా రింద్రసమానభోగులై యుండలేదా? అశ్వినీదేవతలమాట
యెవ్వరును జవచాటరు. వా రందు సర్వవిధ స్వతంత్రులు. ఆ
కారణమున నందు జేరు వారి కే రోగభయమును లేదు. శ
మచుడుసర్వాధికారి. కావున సావభీతి తో పనిలేదు. శుక్రు
జాచార్యుడు. రాక్షసభీతి యొదవదు, మఱియు నా నాట్యసభ
యందు

సీ॥ చదువు పాఠింప రచ్చట లేకమేనియు, గానమే మిగుల ప్రధాన మగుట ।
జ్ఞానసంపదట కచ్చట తావు దొరకదు గానమే మిగుల ప్రధాన మగుట ।
అభినయజ్ఞానము దణుమార్చి మెక్కడు గానమే మిగుల ప్రధాన మగుట ।
మాన మర్యాదల మాట వినింపదుగానమే మిగుల ప్రధాన మగుట ॥

గీ॥ భయ ముడిగి బొండు మిము బోటి వారలందు
చక్రవర్తిలకంటె నుచ్చమగు రీతి
మనగ వచ్చును భోగంబు లనుభవంప
వచ్చు; మేలగు ముష్టిజీవనము కంటె॥

ఇంకను మీసం దేహములు తీరలేదా?

ఇద్దరు—తీరకేమిన్వామీ, ఇవిగో మీ వెనువెంటనే వచ్చుచున్నా
రము మీరే మమ్మందు ప్రవేశ పెట్టుడు.

నార—తామసింపకగండు. పోవుదము మఱియు నొక్క విశేష
ముంగూడ గమనింపుడు.

క॥ పండితులకు, సర్వసుగుణ
మండితులకు, తావు లేదు మతి యచ్చోటన్
పెండియు శుక్రాదుల యెడ
నింతారెడు భక్తియందు నెరపన్ వలయున్॥

క॥ శుక్రాదులయెడకంటె శ
త్రుకు నెడ భక్తి లేమి తప్పనరు జామీ
శ్రు నకుం దగు గౌరవ
మే క్రమమునైన జాలు నిచ్చిన, వింటే,

రంగు యింకఁ బోవుదము (నిష్క్రమించును)

రెండవ రంగము

(సత్త్రి)కుండు కాకితము కలయు సిరాబుడ్డియు దావున
నునిచికొని కూర్చుండి యున్నాడు)

సత్త్రి—“వనితా కవితా వైవ స్వయమే వాగతాగతా” అన్నారు.

కావున కవిత్వము చెప్పటకు శాస్త్రపరిచయ మక్కరలేదు.

నిరంజనుడు—(పట్టుబట్టు కట్టి చందనము శరీరమెల్ల నలది
ఉంగరములు వ్రేలు విగ్గుతో ప్రవేశించి) “అథవా మభివస్తీ టీర్ణం
భ్రష్టాచ, ఖండశః” అని కూడా అన్నాడు. కనుక మరల మన
యొద్దకు రాకుండఁ జేసికొనవలెను.

సత్త్రి—టేరీ. యెవరుసివు. ఇతరశ్లోకార్థము నేజిదివిన శ్లోకార్థము
తో మేళవించి మేలమాడుచున్నావు.

నిరం—నే నిచ్చటకు మేళమాడుటకై గట్టె గట్టి రాలేదు. ఏదో
శ్లోకముచదివి ముక్కుకు సూటిగా నర్థముచేసికొని సంతోషించు
చున్నావు గావున, నీసంతోషముతో నాసంతోషము కూడా
చేర్చితిని.

సత్త్రి—నీసంతోషమేమిటిది?

నిరం—

క॥ కరయుగములు చరణంబులు
యుగము లలాటస్థలంబు నున్న తభుజముల్
నిరతముగ వ్రాయ నేర్చిన
చరకరణా వాని వ్రాలు వటువ లమరుకె

నక్ష—అనగానేమి?

నిరం—

క॥ పొగచుట్టకు సతి మోవికి
ఖగపతి ను పతిని చ్చి భాండకమేర్చెన్
మగుగాడు వారు జేరిన
మగుణము భగణమ్ము కాదు మహాలా వేమా॥

నక్ష—నీకు వెట్టియూ పులిభ్రమణమా?

నిరం—“నాకు రాదిపుడు స ధ్యానందనం జేనియున్”

ఇది జ్ఞప్తియం దున్నదా?

నక్ష—(యోచించు చుండును)

నిరం—“సాంగోపాంగముగా పశేష్టుకడ.

నక్ష—ఆ! ఆ! హరిశ్చంద్రుని యొద్దకు హోపువో విశ్వామిత్రుని
యెదుట పఠించిన శద్యము.

నిరం—ఆ లప్పుడు నీవిద్యాస్థితి ఆలాగున్నదే ఇప్పుడు దాని కంటే
భూత కాలముగదా యిది, శుక్రునొద్ద చేరినంత మాత్రమున
నీకు విద్య విశేషముగా నచ్చినదా, కవిత్వముపేరెత్తుతున్నావు.
(వేలు కొరికికొని) నేనే పొరబడితిని నీవు ముందుగా ‘వనితా’
అని పిలిచితివి.

నక్ష—నా గొడవ నీకేట నీతోనను నీ వరుగ రాదా. రాధాంతము
నేను వచ్చితివా? ఇంత యవవేకమేమి! ఇంత ముండి లేన మేమి?
నేను వసంతా యన్న నీ కేమి కవితా యన్న నీ కేమి? సంధ్యా
వదనమే రాదట! నీవు నేర్పదవా? శృంగారాంచిత మదన మో
నానమూర్తిని దశదిగ్విరవర్జిని విలాసలసత్ కీర్తి కాంతామనోహ

గుండను సకలకలాకలాపప్రాపకప్రభూతవిఖ్యాతివిద్యోతితుండను
నిరం—నేనును చదువుకొన్న వాడను గానులే అందావల్ల నీ సమా
సములు నా కర్థమగుట లేదు. సమాసమునగా నాయభిప్రాయ
మే మంటే సమాసం అనగా మాసంతో గూడినది. అంటే,
మాసంవరకు చదివినను తరుగు విదురు లేని మాటల మూట
యని

నక్ష—నీవెవరవు. నీసోదె యిచ్చట యెందులకు.

నిరం—నేను నిరంజనుడను, నే సోదె చెప్పటకు రాలేదు ఒక
పాట పాడి పోవుదును గాక యని వచ్చితిని.

నక్ష—ఏదీ పాడు.

పాట-శ్రీరాగము-త్రిశ్ర.

నిరం—

చవిటిమీద-వానబడాయ్-నీకవిత్వము || చట్టుబండలోయ్-మట్టికుండలోయ్ -
పపనిపనిప-రీగరి -గానిపనీసరీ || సారిగరిమ -రీగరిగామపా -
వట్టిదండలోయ్ - యెండలోయ్
మాపనిసానిసా - సాసాసా

నక్ష—

కా॥ ఓరీ మూర్ఖుడ, దుష్టుడా జనుడ, యోకోరీ యధర్మాత్ముడా!
క్రూరా ద్రోహి కళోరచిస్తుడ నమక గొంతుం తనం బూని నీ!
వీరికిం ఏగనాదుడె గనుము నిన్నే నీతి గారెంతు నో!
కోరా నీపనియేమి చేయునది యిచ్చోయేమి ఛాసింపరా॥

నిరం—నీ వన్న వారిలో నొక్కడ నైనను నే గాను. ఈకోపమేల?
నేను నాతోవనేగు చుండ నీవు కన్పించితివి. అందువలన నే
నాగి, నీవేమిచేయుచున్నావో చూడ వచ్చితిని. దర్శనమాత్ర
మువ నన్నాపి తిట్టుచున్నావా?

క్ష—నీ వెక్కడ నుండి వచ్చుచుంటివి?

నిరం—అట్లుమగుము నే నింద్రుని దర్శింప వచ్చితి. ఆయన రాగరత్న
సహచరుండై యంతఃపురంబున నుండి కొంతవడికి, దర్శనంబిచ్చె.

నే నభినయము కొంత నేర్చిన వాడను; పంచకావ్యపఠన మొనరించిన వాడను; పండితగోష్ఠి గల వాడను, నన్ను మీనాట్యసభ యందు జేర్చుకొనుండని, వేడుకుంటిని, ఆయన పెదవి విరచి, శుక్రాదుల యొద్దకు బొమ్మనెను. వారిం జేరితిని, తీర్పరులు కొందఱుండు జేరియున్నారు. అందు గానధునియట త్రాచుఫణి యటులున్నాడు.

నయ—అదేమి.

నిరం—

గీ॥ మేను సన్ననై పాడుగుగా మేకొనియెను
మిలమిల యటంచు చూపుజో డలమె కనులా
ఆగ మారక కసుబుస్సులాను చుండు
త్రాచు పామని నెమ్మది డలచి వాడ

నయ—తరువార.

నిరం—నన్ను చూడగనే పాడు మనియెను. ఒకశ్లోకము పాడితిని మూతి బిగించెను, రెండవది తెనుగు పద్యము పాడితిని. ముఖము చిట్టించెను. మరియొక తెనుగు పద్యము పాడఁ జూపితిని; వెంట నే యాతడు కినియుచు లేచి.

ఉ॥ పాడెదనే యరాగముగ పద్యము, చీ, వెలికేగుమారి, మా
రాడక పండితుండవని యట్టై యహంకృతి జాప జోకుమి
పాడి తొలుంగి నాయెదుట భావము గీరము నంచు బల్కినన్
ఊడఁగఁగొట్టెదన్ రదము లుగ్రతరంబగు తాడనంబులన్॥

అనియెను మఱియు.

గీ॥ క్రొత్తసంగీతము నేర్పరకుండ యొకరు
డిచ్చుటకును రాజనడు తా నెప్పటికిని
నేర్చికొననెంచి వచ్చెనా స్నేహితుడగు
తాని యడ తైరివిధమున గాజియపడు॥

అనుచుం జక్కబోయెను అంత నేనాచెంత వారి నెల్లవృత్తాంత మునుగ. ఇందు జేరదలంచిన వారు చదువరులు కాకపోయినను, కంగు

కంగున సంకేతముపాడ గల వారు గా వలయును. నూళ్లుతైలి కీర్తనలు నేర్చియుండవలయును; గానధుని శుకాచార్యులను గొలుచు వారై యుండ వలయును అనిరి. అంత నాకీక్రొత్త గానమెట్లు లబ్బు నా యనుకొని పోవుచు నిన్ను జూచి నీ యాశ్రయ ము పొంది యుండవచ్చును గదాయని యిందు చేరితిని.

సత్య—ఓయీ అట్లయిన నిమ్మరణముగా తిల్లుతింటివే. ఇదిగో శుక్ర నాట్యపద్ధతి ముందుగా నెఱుంగ వలయు. వినుము స్వాత్రములు చాలకొంచముగనే యున్నవి.

నిరం—వినియెదను. ఆహజారము సం నుండు వారెల్లరు సభికారులు గా నుండి కేమి? చూడు.

సీ॥ తన్ను తన్నుడటంచు తనిలి కేకలువైకెరాని రత్ననిదేమి బాసు రనకు
 గంటి వేయడటంచు కేకలిడెగ సాగె యడుండవో వాని నుర్రాద యేమి
 ఈడ్చివేయుండంచు నింకొక్కడనియెను వానివైభవము గవ్యయునుగాడు
 చులుచులూడుచు కుక్కుడు ననసాగె మానముధరియించి మానిగాన

గీ॥ పరుగు రేకమై శుపి నేయెదురిటంచు భీనీమై పరుగు పరుగున వెడలివాడ
 వినిశేమాయె నేనెందు ననుగంచాల నున్న వాట్యము నేర్చుకొందును సఖుండ॥

సత్య—అయిన వినుము నీకు పద్ధతి యెల్ల తెల్పెదను. చక్క నన్ని విధముల పాటలను నేర్పెదను. నీకు స్థిరమైన జీవనగతి గల్పించెదఱు. కాని, ఒక్కమాట జ్ఞప్తియగుంచుకొనుము. ఈనభా భవనమునుండి వెడలగొట్టబడిన పూర్వపు నటులు కొత్తవారల ననేకుల పోవుతేసి యీసంఘమునుండి చీలదీసి వారి నెల్ల పూర్వనాట్య పద్ధతులకు పురిగొల్పి మాయుద్యమము చెడగొట్టి జూచుచున్నారు. నీవు వారికి లోబడితివేని నేయవిధముల చెడి యెదవు. వారెదురైనను వారితో తలయెత్తి పలుకగూడదు. పలుకరించినను, వారినిమోషియైన చూడరాదు. నా పలుకు విచారగింతువేని, వారు నిన్ను మించిపడ్డరి, కళాభివృద్ధి, యను

మితను, శాస్త్రములు చదువుచునియు, అభినయాదుల నభ్యసించుచునియు, సరిగమలతో నారంభించి సంగీతము నేర్చుకొనుమనియు మిక్కిలి పీడింతురు.

నిరం—కష్టమేమియు పడలేక యేగదా యిందు జేరితిని. కాని కంఠస్వరము మధురమైనదే విస్తరించి పాడు నభ్యాసము లేక పోవుటచే—

నయ—అభయ ముక్కర లేదు. నిషావస్తుప్రయోగరహస్యము నేనింతయుపదేశించెదను. తన్ములమున నీవు పెద్ద పాటకుడవయ్యెదవు. ఇంక నీపద్ధతి సంపూర్ణముగ గ్రహింపుము. (పుస్తకము విప్పి చదువుచున్నాడు)

గీ॥ పాటకకళకు ముఖ్యంబు పాశై గాని,
అభినయము గాదు; భావరసాదికముల
జ్ఞానసంపద గాదు; భాషావిశార
దత్వసిద్ధియు గాదు; నుదంచితమగు॥

గీ॥ గాన రసమాదురీ యోసానురూప
భావరాగతాళ విశుద్ధ పద్ధతులకు
నుచిత సంస్కార మెసంగించు నుత్తమ మగు
స్వరపరిచితంబయిన గానబంధురత గాదు॥

గీ॥ కాన నటులభ్యసించునగుల దొకండ,
నూత్నకీర్తనలో పాడు ననూన విధియు
ఇంటియొద్ద పాట్రుపరించి యెట్లులేని
యొప్పుగించినఁజాలును, లేకున్న లేళ్ళులేదు॥

గీ॥ నాల్గువిధముల యది, యభినయ మటంచు
భరతముని చెప్పె నొక్కటి వాచికమని,
వాచిక మనంగ ప్రాంటింగు ప్రాధాన్యముల
సండుకొంట నేర్పికొనుట; యట్టులుండ॥

గీ॥ అంగికాభినయం బుండై నంతకంటె
మలగమైనది. గాన మందులకు గురువు
రాగమున కనుకూల మార్గముల నవయ
వమ్ము లాడించు అంగిక పరికృతి యెందు

క॥ కల దాహార్యమృదునది మలయుచు
నల దృష్టివిభ్రమ మొదవంగా ।
లలి వేషముదాల్చుటయే యిల
నటునిష్ఠులు సిద్ధి యెనగంగ నెటన్ ॥

గీ॥ కాల దేక పాత్రా దృమకూల గతుల
నటునా నిరియింప బనిలేదు; నాట కముల
రంగము లలంకరించు తెరంగులందు
గాని మిగిలిన యట్టి మార్గములఁగాని

గీ॥ సాత్వికాభినయమృదు జగతి యందు
నే యపస్థకుఁ దగురీతి నా యపస్థ
ముఖమునం జూపుదురు; యది మూఢులొక
ములను పిల్లల కైనను దెలియు గాద ॥

క॥ హాస్యోన్యము తల్లాయును
నిర్మల వననాట్యతత్త్వనిష్ఠత్వమున
దుర్గతులు పూలనాథుర
కర్మిష్టులు గారు వారు కడిమి నటులతోన్

ఇంక నాటకరచనకు శుక్ర నియమము తెలింగితు.

(పేజీలుతొప్పి)

గీ॥ ఎప్పటిదియైన, కథ, యేమి, యిప్పటిజన
ములకు, తగియుండి తద్వర్తనలకు నభిరు
చులకు, నింపు గా వసుకూలశోభ, వెలుగు
చుండినంజాలు; నాటకముత్తమంబు

గీ॥ పాటలుండంగవలెఁ బ్రతివాని కొకటి,
యైన, నచట నచట పద్య మధికదీర్ఘ
బరిధుర సమాసయుతమయి వరలవలయు
నిస్సమాసగద్యం బెందు నెగడరాదు ॥

గీ॥ ముఖ్యపాత్రములకు నైక మూడు కాల్లు
పుటల వచనభాగము సమ్మదము గూర్చి
నుండవలయును! పద్యము లుండ వలయు,
తోరణము గాగ నొక్కచో నేర్పైన

గీ॥ ఉత్తమములు లేనిచో ఉత్తమమగు
నాటక స్మరి గాదు; తనదు మనసున
కు తగినంత వ్రాసి విడుచుట తగు కవికి
కొంత విడిచియైనను నాడు కొంచు నటము ॥

గీ॥ నవలలేనియును పద్యవత్తము లేని
యితరవిధము లో కావ్యము లెవ్వయోని
నాటకంబులుగా నుంట పాట మగును
నాట్యకవి వృద్ధియయి నానాటఁ బెరుగు ॥

గీ॥ పద్య పద్యములకు గాని పాట పాట,
లకును గాని పద్యము పాటలకును గాని
పద్య గద్యములో శేకున్న సాధ్య పదదు
సుతుల భేదములో పాటించు చుండుచు గాన ॥

నిరం—మహాత్మా నేను కృతాంధుడ నైతిని. నిన్నె యనుసరించి
యున్నా. నన్ను దరి జేప్పుము.

సత్—నుంచిది యింకను కొన్ని విశేషములు ముందు చెప్పెదను
రమ్ము [నిష్కమింతురు]

శ్రీ గంగా కథలు

మూడవ గంగము

[ఇంద్రుని కుమారుడగు మహాదాసుడు పాపము చేసి పరమేశ్వరుని దండనకు లోబడి పక్క పల్లెలపై వెలగల దుస్తులు ధరించి, శుభ్రుడు, సాధుడు అయి నడుచుచు, అందగు భజనము నిలచి యుండును] [అంత కాలమునో గంగార్జును పునఃజన్మము వెంట కుక్కురుండును] (కొందరు జాతకల నృత్యము)

గంగార్జును-పాట-నీలంబరి-(ఇష్టమువచ్చిన శరంగున పాడును)

ఇంతయు జనములేని - పనియేలాచే నడుచు పొందాని ఎంతగానో భరించిన
మొరలాలకింపవు - బంధుకేయకై - నిన్ను నమ్మినవారిలను||

- 1 మా మర్దావలను గాపాపడక మిన్నకు-మా కేమి పనియివట - సామనుని కార్యముల - సాధించునా? సామర్థ్యమునందు కొంతయు కౌన్ యిదిదల||
- 2 భగదుడు సున్నుగారిండుచున్నాడు - భగమెట్ల మునియనునా? వ్యయముయ్యెవట దిక్కుకుల్లెదల సుపించును మమ - ఇది వెదోత్రోవనాచుచు కొన మకు కలవిమ్ము ఇంత||

ఇందు—సుందరి ఇంతి కోపమేల? కరితాపమేల? నే నేపాపమెల్ల
గను గదా. మిమ్ము కాదని సేనన్యుల కేసహాయము చేయనైతి
నే. మీ రాడిసదే యాటగా, పాడిసదే వాటగా సంగీకరించు
చుంటిని. నాయెడ నేనా యీ యలుక—

రాగ—దేవా, భగదుని విషయమటుండవలెను. మేము పాపికడకు
భోవని తెలింగు యోచింపుము. కానీ,

స|| సురేశ్వరు నను నింద సీతురయి యాహం బూని, నా గాని మా
భురేశ్వరుడిని పాపి నాకు జూమందుని సున్నయే నుంటు, బం
ధురహంబున వారిగోరుకు నందుకొ పాటి నానా పే.
కెరళాహించిన, నేనుచుట్టవట, భావింపం దగుక జేవగా||

వారి కీదిసన్నుయో విధముల యెయ్యెడం రూలనాడు
చున్నాను. నేనుగూడ వలయు తెలంకే నీ కున్నాను.

సీ॥ మరలాకమున వారు చిరకాలమున నుండి యన్నవించెడు వైభ వాని యెల్ల
 వీయశుగ్రహముచే నిన్న మొన్నటిదాక వారు గాంచెడు సౌఖ్య పాని యెల్ల
 నీ సభాభుల యందు నేటి దనుక వారు తగగాంచు చుండుస్వాతంత్ర్యమెల్ల
 నీ యిప్త మొదలించి నెమ్మివారాడించు పురుషార్థసిద్ధి సంపూర్ణముగను

గీ॥ ఇంత నుండి యా మూకకు సంతయైన లభ్యమగుట యే నోర్యను లలితమూర్తి
 యేమి కట్టిడి చేసెదో యే నెఱుంగను వారి ప్రార్థనం బడసింప నలయుఁజూచు

యము—అంతియగాక, వారిగర్వమునకు మేర లేకున్నయది. వారి
 విద్యావైశద్యము ముందు మేముగవ్వకైన గొఱిగాకయున్నారము.

శుక్ర—భరతుని కడ వారు నేర్చిన విద్యావ్యాసంగ మరీ కట్టబడక
 మేము బ్రతుక జాలము.

రాగ—మఱిచితి వారి నింక నేవోటను పాడనీయ గూడదు. ఏయితర
 నాటకములయందు పాల్గొన సీయరాదు. ఈసభయందు వారుచె
 లికత్తెల వేషములు వేయుటకు చిన్నతనమట! ఆ భీరత్వము తొలఁ
 గఁ జేసిననేగాని తీరదు...మీ రేమో యోచించు చున్నారు. నేను
 తీవ్రమఃగనే చెప్పు చున్నాను.

యము—నుందరీ ఇంక ననేక విషయము లున్నవి గదా! ఒక్కమా
 రుగ నన్నిమార్పు లొనరింప నిలుపడునా త్వరితము. ఇదిగో
 యిటువీను.

గీ॥ మిగులు దిగభిశ్యరులు మన హేలు గాంచి,
 యోగ్యబాలక మనగురు నొద్ద జేరి,
 భరతు నాశ్రయించి నారట; పాపాలతైరి
 పుం డతం డతిసాహసముం బొనర్చు

శుక్ర—వానిం గుఱించిన భీతిమీకక్కర లేదు. గాఢేయ సంరక్షితమై
 శుక్రసీతివిధాయకమైన యీసద్భతికి కీడు పొనఁగింప రుద్రునకైన
 గారాదు.

యము—అటులన వలదు. ఆదికృతులు ప్రబోధకనిరం జనాదులకు దుర్యోధలానరించి మనలో కయ్యమునకు గాల్చిగునట్లు సిద్ధమొనరించి యున్నారు. ఇంటిగుట్టు లంకకు చేటన్నట్టు లేమి కాగలదో. మనము జాగరూకులమై యుండ వలయును.

రాగ—అదియును గాక, సురవేశ్యలు శచీదేవి నాశ్రయించి మనల వెడలింప నున్నారని యుచు వింటిని.

యము—శచీదేవి యాజ్ఞానువర్తియై దేవవతి మనల నభోగినిపాలు గావింపడని నాకు నమ్మకమే.

ఇంద్రు—(లేవగా నందరునిలతురు) కానిండు నేనల్లవిశేషములు గమనించుచునే యున్నాను. ఇంక నాలుగుదివములలో మనము గావింపవలయు నాటక పరిదర్శనమును గుఱించియోచింతము (నిష్క్రమించును)

రాగ—అనాడు దిక్పతులు భరతమునితో నేగుడెంచి చాల యల జడి గలిగించు ననివింటిని,

యము—అ! అందులకు మనము భయపడుటయా?

మహాస్థగ్రరా,

భగతుండే పచ్చి మ మ్మప్రతిహతధృతి కాపవ్రీణ వంబు మీరణ ।
హరిమింపే బాసనిమ్మాయతేభుజులదివ్యద్యుతుల్ సొంగ వేసే ।
మరచింపలేదుఁజుమ్మ మహిమవంతులన్ మర్నరంబువి నాపై ।
కురుకంగాఁ బాలుకొక్కో యరుతరసరకద్యోతి నాయండనుండన్ ॥

(అనిగతులువేయును)

రం డింక భయమేల? పోవుదము.

[నిష్క్రమింతురు]

4వ రంగము

[కొండమేలుపులు ఇప్టివేషములతో గాలిపిశాచుగా పోవలయులు]

[పాతకుడు, చండినుడు, డిద్ధుడు, డబ్బిదు మొదలగువారు]

సాగరుడు—మిత్రులారా! ఏమి విశేషములు?

డిద్ధుడు—రేపు దేవనాట్యసభయందు నాటకము ప్రదర్శించుట ను. అదియేవిశేషము.

డబ్బిదుడు—వారమున కొక సారి యావిశేషముచేప్ప నవసరమేలేదు.

డిద్ధ—ఓయిడబ్బి! ఇయ్యది కొత్త నాటకము. విశేషముగాదా.

డబ్బి—అ! విశేషమే. డిద్ధా ఏన్నాళ్లకు వింటిమోయి కొత్తనాటకమును శుభవార్త! ఏదీ ప్రకటనాపత్రము.

డిద్ధ—ఇదిగో రంభారావణియము. శూక్రాచార్య—ఓహోజగద్గురు శూక్రాచార్యవీరచిత్తము. రంభ, రాగరత్నము.

రావణుడు, దక్షిణాంగధీశ్వరులు సూర్యసాదనులు, శమనులవారు.

శుకమహర్షి—గాన విద్యకుశలురగు ఫిబోధక నామదేయులు.

మిగిలిన వేషము సటశేఖరులే ధరింప బడుదురు.

సాగ—మనముష్ఠరింపబడుదుము. సరే. నేనొక విశేషము చెప్పినాను. ఇదిగో యీ కాయితము చదువుకొనుడు.—(ఇచ్చును)

చండి—(చదివి) ఇదెట్లు లభించెనోయీ సాగరా.

డిద్ధ—ఏమిటిది. (లాగబోవును)

చండి—(వెనుకనిడుకొని) ఉండు

సాగ—భరతముని శిష్యుడొకడు శూక్రాచార్యునియొద్ద విద్య నేర్చుకొను నెపమున వేగునడపుటకుఁ బ్రేరించినాడు. వాని వలన లభించినది.

డిద్ధ—చండిమా. అతఁడే నే మొన్న చెప్పిన నిరంజనుడు. ఒక్కొక్కపరి, వారల నెల్లరను పరాభవించి విడచినాడు.

డబ్బి—అం దేమున్నది?

చండి—నటులు రహస్యసభలో గావించుకొన్న కొన్ని తీర్మానములు గలవు. వినండి. అయ్యో కొంత చినికిపోయినదే.

సాగ—వినదగిన వన్నియు నున్నవిలే. చనువు.

చండి—ఒకటి. నటు లే భావభేదములులేక, ఒక్కపద్ధతి ననలబించి, విమర్శకుల తప్పుడు వ్రాతల లక్ష్యము సేయక, పత్రికా సంపాదకులనే లీలనైన వశపఱచుకొని, వారివారి కనుకూలములగు పొగడితల నందుచుండవలయును.

డిద్ద—ఈ తీర్మానము నిజముగా ప్రాముఖ్యత వహింపదగినదియే.

చండి—సంగీత విద్వాంసుల నాశ్రయించి, కవుల యనుగ్రహము వడసి, నాటకమునకు గానమే ముఖ్యమనియు, నిప్పుడు వాడుకలోనున్న సంగీతమే, యీ కీర్తనాపద్ధతులే యక్తమనియు ననిపించి, లంచము లిచ్చియైన, ప్రశంసాపత్రము లందవలయు.

డబిద్ద—పై దానిని మించినదే యీ తీర్మానము.

చండి—పెద్దల, ప్రదర్శనముల వీక్షించు కౌతుకము గల వారలను నాహ్వానించి, వారి యాదార్యము వలన గాని రాబడి లో గొంత ధనమిచ్చిగాని వారి వలన పతకములు ప్రశంసాపత్రములు మొదలగు బహూకృతు లంద వలయును

నాల్గవయది. సంఘాధీశ్వరు లే మైనను, ఇట్టివ్యయములను వలయు ధనమును రాబడిచుండి యే యేర్పరుప వలయు మఱియు వారి యెడ నభిమానము వదలి, ధనలోపముగలిగి నప్పుడైనను నటులకు చలయు ధనముజీతబత్తెములు మొగమోడక, యేమాత్రమును విడువక, కాలవిశంబనము నహింపక, యెప్పటి కప్పుడు తీసుకొనుచుండ వలయును.

డబి— ఇంకను ఉన్నట్లున్నదే.

చండి—ఒక్కటిమాత్రమే. అయిదు. కొంతనాటకములుచరిపించుట అభ్యాసవశమున నటుల నుంచుట మొదలగు సంగతులలోనటుల ముగు మనమే పరిపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము గలిగియుండ వలయు. హార్మోనియం తల్లా వారు మన కనుకూలురై యుండవలయు.

సాగ—చాలునా? దీనికి తగినట్లు సంఘాదికతులు గూడి, నటు లే
మి చేయుచుకో చూతమని నాటకసమాజము లెత్తి వేసితిమను
తీర్మానము గావించు కొన్న వీరి యాట లేమగునో!

డిద్ద—నీమగునా.

ఇ॥ ఏమియుచేతగాక, దినసేమియలేక, విశ్రమ్మలేక, గా
రామున నాంధ్రం జేరి విఘ్నముగ వాగల బాకరించుచున్
బూమెలు నల్పుచున్ గడుసుపోకడలెల్లనూ మానివీనులై,
సాహరతన్ జరించెదరు భాగ్యము భోగ్యము విస్మరించుచున్.

చుడి—నిజముగా నటు నీ పెషయము గుఱితింప జాలకపోవుట
చింతా కరము

గీ॥ సరగ నాశ్రయములకు శాశ్వతస్య,
మేరుపాదిన, తమకు మే జెంతో యగును, |
తద్విశాసముల పథశులంబెడన్
నేయునది యేమె యెవ నువా నేయ రకట॥

సాగ. —విచారించకుము! పోవుదమురంగు

(నిష్క్రమింతురు)

చుదవ రంగము

[భగవంతుని పురోహితు నాల్పి బటలు గల్గి వెరిగిన జడలతో మీసములతో
లేడితోలు పైగూరుంచుండి]

మ॥ రసభాగ్యసమేత కాశ్యరచనాప్రావీణ్య మేమాయెనో
యసమర్థుల్ తమకిష్టమాగతి నుహాహంకారభూయిష్టలై
వెనక గావ్యాని గచించునారు, కను లోభిం జేరు శ్రీహరికన్
పసయేలేక ప్రబంధలక్ష్మి ముకుటిభావంగాన గుంగెడిక॥

గీ॥ లోకపృథ్వి యెఱింగియే శాంతి
స్వానుభవ వృత్తిముల శాస్త్రము లనంగి
నియమముల నేర్పరించిరి నెమ్మిచారి
పేరునిలుపుకొనం గాదు, నికటబుద్ధి॥

గీ॥ శాస్త్ర, ములయందు పృథ్వి వైషమ్యము లగు,
నియము మెండుగా గాన మింద్రియతతులకు,
పులకరము గొల్పు చందముల్గోరొ యుకొనక,
యతియుఁ బ్రాప్తము నాదిసంగతులు నిక్క॥

మఱియు, నాటకములయెడ నిష్పన్న కారణము చేతనో
యెల్లరకు విరోధభావ ముండునని చెప్పి నేనిప్పుడు నాటకముగా
మనరింప వలయునన్న నట్లు గావింప నయ్యనైన నాట్యశాస్త్రమునెడ
దృఢోకారభావము పుట్టినది. శుక్రుడు నూతిని నాట్యపద్ధతి ప్రియ
రించుటయు నిందుగి డామోరించుటయునా!

ఇప్పుడు జనులయందు.

శా॥ ఆయుర్భాగ్యము హిసమయ్యెను లలంబా నప్రమయ్యెను గడుకా
శ్రియం నా నె నడంగె బుద్ధియును శాస్త్రీయంబుల పద్ధతుల
దానంబుల శాస్త్రమున నదుపువారి క్లిరు, పద్ధతినా
గొయ్యెత్తుండగు టన్న పూర్వగుచి భారంబయ్యె నిష్పన్నము ॥

తన యనుభవమచేతనే విద్వాంసుడగుచు నకు నేటిమను
ష్యున కేమి సమాధానము చెప్ప వచ్చును? మనుష్యేతరజాతికి
పుట్టుకతోడ సర్వావస్థలు నాధిపములు, మరుజుండభ్యసించిన నేకా
ర్యము నొనరింపఁ జాల డచట శిశ్చయము, ఈ సంగతియే మర
చిపోయిరి గదా మనుష్యులు. మఱియు కళలకును, విద్యలకును శా
స్త్రములకును పృథ్వికినిగల సంబంధ మేమియో, భేద మేమి
యో, తెలిసికొనఁ జాలకున్నారు. ఇప్పుడు నే నేమి నేయుపలయు?

గీ॥ శుక్రనీతి యడంచి శత్రుకుని, న
గోకరించి లగన్ముల భగ్మగణి

గీలుకొలిపి, సమసిన విద్యాలలాను

యైన బారతిక జీవితగా నొనర్తు॥

ఎవడో వచ్చుచున్నాడు! ఓహో నిరంజనుడా. ఏమిరా విశేషములు.

నిరం—గురువరా లేపు శుక్రవిరచితమైన, రంభా రావణీయమను నాటకము పోదర్శింపబడుచు.

భర—పేరు విన్నంబాలును. నరకమున పాపులభాధలకును, నేటి నాట్యరంగముల నటుల యభినయమునకును భేదములేదు.

గీ॥ ఏమి దేయంగవలయుతో యెటుగ కొకఁడు

యెటుల మెలంగవలయునో యెటుగ కొకఁడు

వండితమృత్యుతా ప్రభావమున నొకఁడు

తన్నుకొనుచుండెదరు నిరంతరమనందు॥

నిరం—నిజము గురువరా నిజము నాటకకథాసంగ్రహము వినిపించెద నవధరింపుడు,

రంభ శుక్ర సర్ధించుట. శుక్రడు నిరాకరించి పోవుట. రావణుడు రంభ సర్ధించుట రంభ నిరాకరించి పోవుట, రావణుడు రంభ కొరకును రంభ శుక్రుని కొరకును వెతకుచుండుట. రంభారావణులు తారస్థులు. రంభను రావణుడు బలవంతముగ నెత్తికొని పోవుట శుక్రుడపుడు వచ్చి రావణుని శపించుట.

భర—శుక్రుడు రావణున కొసంగు శాపము దేవనటులకు, నాట్య సంఘాభివృద్ధులకునే నొసంగు శాపముగా మారిపోవును గాక. ఓ యీ! మనయందు పక్షపాతముగలవా రందెవరైన నున్నారా.

నిరం—వేయిమంది.

భర—అయిన జయించితిమి రమ్మ పోదము

(నిష్క్రమింతురు)

తృ తీ యాం క ము

1వ రంగము

సూర్యుడు (వెండిపొన్ను కరి) - జలతారు ఖండువా తలపై
కుచ్చులు ఆడులాగున జాట్టి శాలువచే శరీరమంగప్పి సన్ననైన
అత్తాకోడలు అంచు దోవతికట్టి నలువంకల నలుగురు చేతిలాంత
రులు పట్టివచ్చుచుండ రవ్వల కమ్మలు వెలుంగ పాడరు పూసిన
ముఖము ప్రకాశించుచుండ స్లిష్పర్లు చిత్రమైన పనితనపు మెఱుంగ
గులు గలనానిని ధరించి ప్రవేశించుచున్నాడు.)

(వాట, - తోడిమేళం .. ఆది)

నా.....కన్యాసుమనీ - జగమున-ఏక్రియయోచించిన = లోకము
నీసానిసరీసరిగానిసనిసరీసదపమాగ - ససనిస - గామప గమపానిస = పా మ
నకు - నేనే బ్రదుకుగాదా - నాకనుమూసిన నేమిలేడు
గరిస - నీసానిసరీ గమర్కు - సాగమపాడదగామరీస

నృప్తిసకలమ్ము నన్నెఱుంగున్ - ఇప్తప్రితి నన్న భజించుచుండున్ - కష్ట
నిష్టనమ్ములులేక జరింతున్ - సం - కుప్తినాకు కరుమారమై వెలుంగున్

(ఆది)

ఎంతగలోకము - తమకముజెందిన, అంతగనాకు మత్సాహంతా - అ.....
దాసససాసస - సరిసగరీ స స - గరితనీద పమ పా పా పా - తమగారిసమ
.....॥
గరి సరిససమపదని॥

(మీసమాలు తీర్చి) జగన్నాటక సూత్రదారి యగు నా
రాయణుడు నాయందున్నాడన్న విశేషము, ఎల్ల జగంబులకుం

దెలియు; నేను వానియందున్నాను. నా వెలుగుగదా (చిరనగపు)లో కములకు కాంతి. (తలతిప్పి) నను గనక సన్నము తినరే యాడు వారు పైతము. (కర్ర తిప్పుచు) ఈవిధముగ నే నొక్కప్పుడైన నొక్కయెడ స్థిరముగ నుండక లోకమునెల్ల జుట్టి వచ్చెదను (నీలుగ మేరు కంపింప జేయుచు) జగన్నాటకసూత్రీధారుడు నాయందున్నాడు. కావున నే నీ విశ్వమునందలి నటాలలో శ్రేష్ఠుడను (తలయూచుచు) ఎట్లు కాకుండును? కానివో ఆసూత్రీధారుడు నాయందేలయుండును? జగత్తునకు రసప్రదాతనునేనే నావలననే వాయువు జలము జగము, సమస్తము నైనది.

అన్నియు జగత్తున కుపకారమొనరించు నవియే. కాని నాకుగోపమువచ్చెనా మలమల మాడ్చెదను. జలప్రళయమున ముంచెదను. చండతరవాతములచే గొట్టివేసెదను. నా పేరెల్లరకు నిత్యజవ తప్రవృత్తికారణ మైనది. ఓనాలో నాన్నే హితుడు చంద్రు డింకను రా లే దేమి?

కా॥ ఇంకక రాడిదయేమి నాహితుడు తా నిచ్చుటికిక, భక్య తా

టంకాంతిగత పువ్యరాగవిభవాధ్యస్థిత కాంతిచ్చట

సంస్కృతిభిరాంతి మండలయశస్సామ్రాజ్య సుజ్యాస్యగా

జ్యాంకోత్తిగ్ధవిలాస సంఘటిత వ్యాధావిధ్యాగృహీ

టంకారాయత చంద్రమండల.....

(అని సమాసముచూపించి చూపుచుండగా చంద్రుడు ప్రవేశించును)

చంద్రుడు (గోవుపాదమంతజుట్టు, విభూతిబొట్టు, అంగవస్త్రముమొలచుట్టు, శాలవకంఠముచుట్టు, మెడలోబుగాలుతాడు, చేతికిమురుగులు, పుస్తకము (అచ్చుడి) వెండిపొన్నుకరి)

ఏమి నీ సమాసపుటట్టహాసము ఆట్టే హాసమునకు గారణమై నట్లున్నదే.

నూర్య—అదేమి?

చంద్ర—పూర్వకానట్టులున్నదే? ఇంకను,

సూ—కాలేదు అయినదేమి? (అంతలోనొకడు సూర్యునకు నమస్కరించి పోవును. సూర్యుడు మిక్కిలిమైన మొయ్యారమభినయించుచు)

చంద్ర—ఈజన్మము లో పూర్తియగునా?

సూ—కాదు. ఆసమానము నా జన్మమునకంటె దీర్ఘమైనదికావచ్చును. నీ కేమి కొంత. నీ వెనదితో మాటాడుచుంటివ్రా యెఱుంగుదువా? చెప్పుము.

చంద్ర—నీ తోడనే

సూ—అనగా

చంద్ర—సూర్యునితో

సూ—అంతియేనా? (మిక్కిలి నిక్కి మీసలుమెలిపెట్టి)

చంద్ర—మఱెవరును లేరుగా?

సూ—నీవు మఱచితివి. నీకు నీ ప్రకాశ మెవని మనగలుగుచున్నదో వానితో; నీ వెవని మూలమున బోడశకభాపరిపూర్ణుండవగుచున్నావ్రా, వానితో అప్పుడే యెంత నాడవైతివని నన్నుమఱచితివి!

చంద్ర—ఓయి శృంగారమూర్తి! నాకున్న కభాపరిపూర్ణత్వము గుఱు దీర్ఘమని తెలియుము.

సూర్య—గురుదత్తమేదో నే నెఱుంగుదు. నెల కొక సారి నంపూర్ణ స్వరూపనాశనముగావించు ఘోరమైన శాసము,

గీ॥ తెలియని మనుష్యునకు కిష్కలెఱుగు గొప

దీర్ఘ గంభీర భాషతో ద్వేష రచిత

డాంబికావళి యిటుచొప్పడంగ నకట

పట్టుచున్నావు నీ బహ్వ షాడుగాను॥

పైగా, లోకవారములకు సమస్త రస సమృద్ధి కావించు నన్ను శృంగారమూర్తియని నిందార్హముగా బిచ్చుచుంటివే. వెట్టి కుదిరినది రోకలి తలకు జుట్ట మన్నాడను

చంద్ర—ఓయీ సిగ్గులేక గురుదత్తశాపమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నావా?

సూర్య—అవు నిటువిన.

గీ॥ త్వన్ముఖాభూతగోపీనీ బంధురన పృథావ యవ ధార యాశ్వరి!

అరె-ఊ (తెల్లబోయి వేలుకొరుకు కొనుచున్నాడు.)

చంద్ర—(కీచుగోంతుకతో కేక లిడుచు చప్పట్లు గొట్టుచున్నాడు.)

సూర్య—ఓరీ గురుదారాపహరణ ప్రవీణ నన్ను గేలిచేయకుము జాగ్రత్త.

చంద్ర—ఈ బిభీషికలకేమిలే. కుంతీకన్యా త్వభంగకరణోద్యోగశీలా నీచరిత్రము మఱచి మిటిపడకు; నీ పెద్దకొడుకు యముడు

గీ॥ ప్రేతితలినమానాహ కావీడమైన,

పెద్ద యుద్యోగముంగల్గి వెలుగు వాడు

ఇంక రెండవవాడు కర్ణుడు

ఘోర భారతయుద్ధమం దోరిమి చెడి,

నిహతుడయ్యె దిక్కుగనక నిజముగాను

సూర్య—చీ! సంతోషకరముగా నాటకము చూడఁ బోవుచుండ అశ్వీలము లాడెదవు.

చంద్ర—మనము చూడఁబోవునాటకము విషాదాంతమే- పోదమురా నిమ్మగ్రమింతురు

2 వ రంగము

(నాటకాలాభవనము లోపలిభాగము రంగస్థలమునకు వెలుపల-కొందరు బీడిలను, చుట్టలు సిగరెట్లు చేతబట్టి కాల్చుటకై నోట బెట్టి మాటాడుకొనుచుఁ అగ్గిపుల్లలు వెలిగించుచు, పొర వేయుచు, ప్రసంగించుచున్నాడు నక్షత్రీకుడు రాక్షసులు యమభటులు అశ్వీనులు)

1 రాక్ష-కు బేరమిత్తునికి పోత్సహాకరముగా వేషములియ్యక పోవుటచే వాడిలు వెడలి, విభీషణవ్యవహారంలోకి దిగినాడు. తన్నించు దామరుకొంటే కంటబడదాయెను.

1 యమ- వాడు ధనదునివలన సహాయము పొందుచు ఆకాశయావములందే సంచరించుచున్నాడు.

2 రాక్ష- వాడ నేకవిధముల మనల నవమానించుచున్నాడు ఈశ్వరకమొకటి పత్తికలపై వ్రాసి యెల్లరికు దెలియుటగున నన్ని గోడలపై నతికించి నాడు.

3 రాక్ష- ఏమిశ్లోకము.

2 రాక్ష- ఇదిగో, (అని చదువును)

శ్లో॥ బుద్ధిచ్ఛేదైకమంత్రం సకలకలహకోలాహలా దానమంత్రం
విత్తధ్వంసైకమంత్రం సుగుణగణని నిరస్తీకృదుద్ధాడమంత్రం
ఆయుర్నష్టైకమంత్రం నవజలజనిబాచ్ఛిప్రీతాతైకమంత్రం
కాలచ్ఛేదైకమంత్రం అపతపసతతం శీట్లపేకాశ్వమంత్రం ॥

సక్ష- నెధవశ్లోకం చింపి పారెయ్. (లూగికొని చింపుచు)

1 అశ్వ- కను డీచున్య దేవలోకమునందెల్ల సంచరించి భారతీయ నాట్యశాస్త్రమునుగుఱించి యుపన్యసించుచు జనులకు మనల యెడ నసహ్యము పుట్టించుచున్నాడని తెలిసినది.

2 అశ్వ- ఈ యుపన్యాసములవలన మనకేమియుహాని లేదు. మన ప్రయత్నమింక కొన్నిదినములు కొనసాగెనా. 'యేలోకమునందైనను శుక్రపద్ధతికి విరుద్ధములైన ప్రదర్శనము లకేయెడ ముండదు ఇప్పటి ప్రజకు మనపద్ధతియందే యభిరుచి యధికము కాఁగా నితరమైనదానిని గ్రహింపఁజాలకయు నిరసించుచును మెలంగుచున్నాడు. భరతపద్ధతి యింక కొన్నిదినములు రంగస్థలముపైకి రాకుండనా, తరువాత నయ్యది యిందంతరింప వలసినదే.

నట—అట్టిప్రియత్నములును జరుగుచునేయున్నవి. కాని నేడు నా
టకమునం దేమియల్లరి జరుగునో యని భయపడుచున్నాడ. ఏ
మన.

సీ॥ భావార్థసవైభవంబు మాయించుటన్ భగతుండుకా మేటివైరియ్యె
భిత్తరవేల్పులను రా నియ్యకొనమిచేత ప్రజయందు కొంత వైరంబు వుట్టె
రంభాది సతులఁ దొలంగించుటను గల్గె నంతః పురంబున నలజడికడు
ధనమెల్ల వ్యర్థమైయ్యె నటంచు కోకాధిపతులు గావించెడు పల్లదమ్ము.

గీ॥ కలవర పజుచు చున్నది కడువడి మమ
ప్రజల భావము మనయంద ప్రబలమైన
యభిమతిం గల్గియున్నది యన్నమాట
స్థిరము గా దింక; కొన్నియేం డ్లరుగు వరకు॥

1 రాక్ష- సాధ్యమగు సంతవరకు, బ్రతికెడులకు లోనికి రా నవకా
శము లేకుండనే చేయఁ బడుచున్నది.

2 యమ- అది భ్రాంతి. ఎట్లును అన్నిరకముల వారును రానే వత్తు
రు. కాని యొక రహస్యము. నిరంజనుడు, వేగునడపుటకై వ
చ్చినవాడని నా యనుమానము. ఋజువుచేయుట కింకను సావ
కాశము లేదుగాని —

నట—నాకుమాత్రము వానికి బోలిన విశ్వాసపాత్రుడు మఱియొ
క్కడు గాన్పించడు. ఎప్పుడు మంచివానినే శంకింతురు.
(ఇంతలో తలుపు తెరచి బయటనుండి సూర్యుడు తొంగి

చూచును)

సూర్య—ఏమిసత్త్రకా కుశలమా!

నట—సూర్యభగవానుడా—వందే—ఏమి ప్రయోజనము హరి
శ్చంద్రనాటక మాడు నమర్థులు లేమిచే, నా సత్త్రకత్వము
పనికిరాక పోవుచుండెను. కొత్తపద్యములు, మంచి కీర్తనలు,

పెద్దపెద్ద భయంకరమైన స్త్రీలు (వచనములు) వ్రాయించుకొని వర్ణించియుంచితిని. తరువాత దర్శనము చేసికొందురు. సమస్కారము—(సూర్యుడు తలుపుమూసి వెళ్ళును) మిత్రులారా! కానిండు, ఎన్నియో విశేషములు జరుగుచున్నది—ఎవరో వచ్చుచున్నారు.

నిరంజనుడు - (ప్ర)వేశము)

(స్వ) ఇన్నిదినములు నెట్లో బయల్పడకుండా గడపితి గాని నేడీ మూడు యామములు తీరెనా గురుకట్టుము చెల్లించినవాడనే ఒక విచిత్రము! బిస యెందుండునో తెలియదు, మెట్టిరహస్యమును యేకొంచమైనను బయల్పడక మానదు. మాగురువులగు భరతులవారు నేడిందు వచ్చువార్త తెలిసి గుసగుస లాడుచుచుండు వారు. అయిన యెట్లువత్తురో ఎట్లుపోవుదురో యెవరికి జెలియును? పేరు పట్టుకొనగలరా, (ప్ర)కాశముగా) మిత్రులారా! కాలము సమీపించుచున్నది. ఇంకను కబుర్లమీదనే యున్నా రేమి.

సత్త—(అపవారింది) పేరు నిన్ను విరోధిగా శంకించుచున్నారు.

నిరం—(అప) వారు, శంకాస్పదులగాని విశ్వసించరు. గొల్లక కటిక వానిగాని సమ్మదు.

సత్త—(అప) నీవు నేడు జాగరూకతతో మెలగి యేయల్లరి జరుగుకుండ సభికుల గనిపెట్టినగాని వీరికిశంక తొలగదు.

నిరం—(అప) వారి సందేహములు తీరుటకు చేయుచునా - నావిధి నేతప్పక నెరవేర్తును. కాని, సభికులలో గొందరు కొందరి తరపున చప్పట్లు కొట్టుటకేర్పడి యున్నారు. అది మాననిచో, కొంత యల్లరి తానుగనే మానిపోవును. ఏమన, అభిమానము గలిగి చప్పట్లు కొట్టుచో ఇష్టములేని వారా సమయముననే

కేకలువేసియు మతేవిధముననో చాల యల్లరిచేయుదురు. అది మాన్వజాతిలిమేని, కొంతతీరును. మిగిలినయల్లరి మనమే మానుపవచ్చును.

సత్—అట్లయిన నా వ్యవహారమే ముందు పరీక్షించి సవరింపము. రమ్మ. మిత్రులారా! వేళయగుచున్నది. పోవుదము రండు.

(నిష్క్రమితుడు)

కెవ రంగము నాటకశాలలోపలిభాగము,

[రంగస్థలము, మూయబడి యుండును. ప్రేక్షకులలో కొందరు రాక్షసులు, యమభటులు, నిరంజనుడు, ప్రలాపకుడు, చండిముడు, సాగరుడు, డిద్దుడు, డదిద్దుడు, సత్తెలికుడు, నుతీకొందరు పురుషులు రంభ, తిలొత్తిమ మొదలగు స్త్రీలు—సూర్యుడురాగా కొందరు తేరిపాఠమాకురు]

(మరిచప్పట్లు యీలలు)

సత్—అయ్యా, ఇందు వలన ప్రయోజనములేదు. వేషములన్నియు తయ్యగు గానిచే నాటక మెట్లు ప్రారంభింతురు?

సభి—ప్రచురించిన దానికి రెండుగడియలు మించి పోయింది.

(మరిచప్పట్లు)

రాక్ష—అల్లరి చేసిన యెడ నాటక మాపి వేయబడును.

సభి—శాతగానోడా కూకో నాటకా లావేత్తావూ, యీయిల్లు యిల్లంతా వూవేత్తాం. (గంటమోగును)

సభి—అగ్గో మొడలెడ్డా వుడాల్లా. ఊకోండి. కూకోండి

[తెరలో హారతి] పాట - శంకరాభరణమేళం.

త్రికరా - కరు - ణాకరా మంగళ - దేహ - శాసురా అంచితరూపా -

నీ వ శా - నిస - మాగమా ని ని ని - పవప - సా ససా నీ ప ని సరిగా -

అవనిజహోలా = మధుమారా మరహా - బావాత్రితా ॥

మా మా గా త్రి - ని ని గా నీ సానీతానీ - ప ని స రీ ॥

సభి—చాల్లెంజోయ్ సంతోషించాం తెరెత్తుండి గంట సేపు చెయ్యక—

(తెరయెత్తగనే శుకుండు ప్రవేశించును)

(శిరమున మారెడెత్తు జటాజాటము. గడ్డము మీసములేను. ఒడలెల్ల విభూతి. పులిలోలులాగూ చేతకమండలువు.) ఉపవీరి, నివీరి, పాపిన వీరిగా మాడుపూలదండలు (శిరముపైని జటకు తొలించిన బంగాలు చేతకములు)

పాట. (ఆటలాభపుకీర్తనగా పాడదగిన వృత్తము)

వృత్తము॥ పరమపురుషా! భిక్షవత్సల, పతిరేపావన శ్రీకృష్ణా
నిరుదగమన వికాలలాంచన కాంచనచేల రిభువరా
దురితదూర : కాలవత్తు మధుఘ్న తిభివననాయకా
శరణు శరణు దనుజవిహారేన శాశ్వతానంతాయుతా

ఓహూ తెల్లవార వచ్చుచున్నది. స్నానసంధ్యా ద్యనుష్ఠానంబులు దీర్చుకొను సరికే నేడే లనో వేళమించి పోయినది.

సభి—గ్రంథకర్త సోమరి గాబోలు, నీకు వేళమించి నట్లు వాగ్దాసము.

శుక— ఏమో. కానిమ్ము నే నింతవస్తునకు గూర్చుండెదను.

(అని చెట్టుకింద నున్న కుర్చీపై కూర్చుండి కన్నులు మూయుచున్నాడు)

రంభ—(విలువగల వీరె జాకెట్టు నగలు శిరమున ఎడమభుజము వ్రేసను ఎరెట్టి, కుక్కలైటు గడ్డలు గరిగి పోవేకించెను.)

పాట మోహన త్రిశ్రీ

1. ఎం తో ఛ న్య రా ల నా నే- “కంతుని క్షణి నేడు లభించె,
దాసరిస్పదాపాగపదపగరిసరిగసా- గాపాపదిసాదసరిగనగపాపదరాస ససాస,
జయంతునికన్న- వనంతునికన్న- వనంతునికన్న మతంత వన్నె కాండె
దద గ రి స స- ద రి రి స ద ద- పద స ద స గ రి స రి గ ప ద॥

2! ఆహా వీనిగన్న మోహాతిశయము దేహస్ఫురణము లేకుండ జేచా-న్నేహకు తీర్చునీ-దాహమునీ-యెటులో.....॥

ఆహా వీని తనూరామణీయకము తినివిదీర ననుభవించు యోగ్యురాలెవ్వతయోగదా. బ్రహ్మ యంత విపరీత ప్రవర్తనముగల

ఉ॥ చిత్తజనన్నిభుండు నిరసేకృతచాయశ, కాంకమూర్తి ధీ
 రోత్తము చుట్టులుండు మహితోన్నత పక్షుడు వీని నీవిధి
 సత్తపముండునిల్పుల శాస్త్రులనిండల పాలునేసె నా
 పెత్తనపుకవిరించి, యవి-వేకపు చాందస చక్రవర్తియో

సీ॥ కుందనంపు మెటుంగు చందమ్ముగలమేను చందనచాయ చర్చలకుగాక,
 విద్యుతిద్యుతిబొల్పి పిలసిట్లుకనుదోయి కర్పూరపుం గాటు కలకుగాక,
 అమృతంపునోసల విమలహావక్త్రంబు మధురాన్నభుక్తిసం పదకుఁగాక
 దీర్ఘమాచునస్సర్వ దీప్తినిం పెసలారు ఫాలమ్ముకరులచె ల్వముకుగాక,

ఆవే॥ బూడిదలకు ధూమములకు- దుంపలకును
 పెనసి బటలుగాగ నేలుటకునె.
 ఆహహ బ్రహ్మదేవుననవ లెనేగాని
 నీదు తపమునుండి వెలువడుటెటు॥

సాగ—ఒకమూలనుండి యొకమూలకుదేలు నాదస్తూరివలె, ఒక
 భావములో నారంభమయి మఱియొక భావములోకి తేలిందేమీ
 పద్యం.

రంభ—

ఉ॥ సూచినజాలదే యితనిసోయగముక కనుపిందుటెరు పే
 కీచినజాలదే పలుక రింపగనన్నునితండు, నాదుచే
 సూచినజాలదే పడిగ శయ్యనుజేరంగరమ్మనంగ నా
 బూచులనాడి వీని మన ముంకరగించుటనాకు నెన్నఁదో॥

సీ॥ రా రామనోహరా కారారమామరామార ఫిరనరాయటంచు
 కేళివిలాసవిలాసాలవైతిని జాల మేలరా యేలరా వెలయటంచు
 మారనారాచవిహారాదిదీప్తి ఘోరార్తి దూరితిబోవరాయటంచు
 సారంబు వారవిచారాంబుధింజేరి ఫిరతగోల్పోతి దీప్తునంచు

గీ॥ వేడుకొన్న నితండుమార డెడకట, మాన ముందాల్పియున్నాడు
 సున్నుకుండు నన్ను బ్రదుకంగనీయఁడే తెన్నుగలదు॥

అక్కడ యేమిసేయుదు నార్తిమీరె.

(పద్యము చాలవ్యత్యస్తముగా చెదిరి రాగము విసకుచు పాడును)

రంభ—అర్థజ్ఞానము లేకపోయినా అపటమైనా తెలిసియుంటే బాగుం
డేది వైగా యిన్ని పద్యా లెందుకు?

శుకు—(కన్నులు తెరచి) నేను తెల్లవారుజామున మెలకువ రాగనే
దుశ్శకున మైనది ఏమా యనుకొంటిని ఈ విధముగా తపోవిఘ్న
మగుటకుఁ గాఁబోలు (చూచి)

కమాచి—జగపి

ఎవతయ్యాసుందరి - శోలయిటువచ్చెహ

సువర్ణద్యుతిమీరడుక - సోయగ మేపారెడుక

(పైర్) పన్న కామించి వచ్చియుండెనా.....

చిన్నబుచ్చి పంపవలయు నేగదా.....

తిక్క—పన్నెలాడిలో యేలవచ్చితివి - పన్నుగమనవి జేసికొమ్మా.

రంభ—(పైర్) పన్న గారి వాహనతనయ నన్నిభసుందరా - నన్ను గంభయందు
రు నావనవిచనసెల నొందరా.

తిక్క—ఇదే విన్నవించెదను, మదముమీర నాతోడక సదయకానుకేళి
గదియరమ్మా॥ ఎంతోధన్య

శుకు—(చతురస్ర) ఎంతభాగింతి పడిచునుదెంచితివె యింతినాతో నీకగునా,
పాలంతీ నీతోనాకగునా?

తిక్క—సంతసంబుమీర నింతలైన నెదటలేనిఁ జననదే

రంభ—అహ-హ-హ ఇటులనదగునా - ననువిడువగనగునా? ఎంతోధన్యరాల

శుకు—(గానము లేక తాళముతో) నను నిపుడేమిసేయనుందువే

రంభ—నినునిట కాగింలిచుకొందురా॥ ఎంతో ధన్యరాలను

శుకు—ఓసీకూర్చి రాకాసీ, చారుతరదోస్తభా, రంభా, నీతలపు
మానుము ఇంక నెందైన జరుము

రంభ—(కులుకుచు) నావలపు మాన్పుము. అంత నేమైన ననుము.

శుకు—నీకులుకు దహనునిపాలు గావలయుగాక నీనీకు వశమగు
దునా.

గీ|| కాశీకుడగాను పాను నిక్కంటు పినుము

ఇంద్రుడనుగాను; గాను దైత్యేశ్వరుడను

(మఱచి రాగము తీయుచుండును)

3 సభి—త్వరగా అందియ్యండయ్యా రాగంలో చచ్చిపోతున్నాము.
రాక్ష—కామూష్

3 సభి—హాహ్

2 రాక్ష—ఎవడురా ఆ మూర్ఖుడు.

5 సభి—నీవేరా శుభా

నిరం—అయ్యా అల్లరిచేయక ఆలసింపుడు.

4 సభి—నోరు మూసికొని కూర్చుండుడు.

నిరం—(రాక్ష సభటాడ లాలో రహస్యము) మనమూరకుండనియెడ
అల్లరి యధికమగుచు.

శుక—

గీ|| బ్రహ్మహత్రుడేదియు నా తపస్సులకును

విఘ్న మొనరింపఁ జాలఁడి వెరి యే?

నా మాట వినుము. కిన్నరకింపుగుఱభేచగాప్సరఖగ నాగవరా
రోహవార మమదసౌందర్యస్వరూపమాలతో వచ్చి నిలతురుగాక,
పంచబాణుండు నన్ను వంచింప సమంచితశరసంచయము నిరాటం
కముగ నాపయిం గురియించు గాక, హరిహరబ్రహ్మాంద్రాదులు
పరివారము లోడ విచ్చేసి నన్ను పురికొల్పుదురుగాక, కూరదనుజా
నీకము.....(తడబడుచున్నాడు) దివ్యవత్సరంబులు.....ఉ...
(రాక, అందివుచ్చుకొనుటచేతకాక) పెక్కుసహస్రంబులు.....
తపంబులు.....నలిపి వరంబులంది నన్ను.....హింసింపఁదల
కొన్నను.....

సాగ—చక్కగా వల్లవేయక ప్రదర్శనము. చాల్గొను వారినుప్పు
పాతరల సూరవేయుట మేలు.

శుక—నే వెనుదీయకు, నిన్ననుమతింపను

4 నభి—ఎట్లోదాటి యీవలబడితివి.

1 రాక్ష—ఊరకుండ నాలరో.

5 సభి—ఊరగాయ గానురో.

శుక—ఆ కారణమున నీవు పడెడు శ్రమయెల్ల అనుచితము. అవ మానకరము. అవివేకభూయిష్టము. ఆలోచనాశూన్యము. ఇదు మలకాకరము. ఈడులేని సంతాపముగలిగించును. ఉచితముకా దు. ఊరక చెడియెడవేల. ఋణమార్గసంహారకారణము. ఎఱిగి ఎఱిగివృథాయాసమేలపడవలయు. ఏబాధయైనపడుము నేనొల్లను బిల్లనివానియెడ నేటికిమరులు. (ఉపన్యాసపద్ధతినిచెప్పుచు.)

4 సభ్య—ఓహో ఈ అకారాదిపట్టిక యేటి బాబూ ఇంక చాలించు నీ ఉపన్యాసధోరణి.

శుక—ఓవశీశుని నాకలకు వెరువను. కమ్మవ్వినికాకలకు జంకను ఖరకిరూపు నన్నేమియు చేయజాలను.

5 సభ్య—య ర లావ లవరకు పున్నాయిగాఁబోలు సాద!

శుక—(ఁనుచేతులతోడను తలపట్టుకొనును)

6 సభ్య—ఏమీ తలనొచ్చుచున్నదా. అట్టి పొప్పులకును అనువైన మందు అమృతాంజనంబు.

శుక—(శరలోనుండి అందిచ్చుచుండగా నే నిక చెప్పనని మిన్న కుండెను)

రంభ—ఆర్యా ఏల నీకింత హాస్యము. గాశమైన నీయవ్వనమునివ్వ నము పాలేయనేల? నీసౌందర్యము నీమందానికి కర్చింపనేల? నీవిలాసము నీపలాశముల వ్యర్థపరుప నేల? నీయోయ్యారము నా నెయ్యింపువలపుతో వియ్యమిదకూడదా?

శుక—

పాట : కాంభోజమేళం - ఆది

(1) ఇనీయింకయిటుబలికదే? - పసంజాతునింపుగాదుపోహా - పాపమనిమది
 పసాసానిద ప మ గ రీ - నిసా రీ రీ రీ ప మా గసాసా - రీ మగ రిసస
 నిసెంచనో - జాపముదీరినతనివిదీరునే ॥
 రిస-రిమపా - చాడదరీ రిరిపదసనీదసా ॥

రం (2) కాంతలయెడననుకంపహించిన - పురుషులులేరేధరలోనకా ।
 ఇంతులువేడిఁ నొల్లని పురుషులు - హింసపొందరే ధరలోనన్ ॥

శుక—అట్టిదృష్టాంత మొందు చూపుము.

రం—వినుము.

క॥ చింతామన వేడుకొనఁ జంతనమున నే నీ ప్రియంగుశుభాపెన్ ।
 రంతులఁ దేల్పఁజె యతనికి యంతమ్మున భక్తి గుదిరి యశము గలుగజే ।
 మఱియు,

సారంగధరుని వేడిన సారంగతూణునొల్ల బాలకఁ జనియూ ।
 సారంగధరుండేమయి ఘోరాటవులందు నుక్కి కొరనిం బడజే ॥

శుక—సీ కువమానములు దొరికినందుకు చెప్పవలె నీవెన్నిచెప్పి
 నను నేనీమాటలినను నీవు నన్ను విడుచు నట్లు తోచదు. నేనే
 నిన్ను విడచెద.

పగువెత్తి నిమ్మగ్రమించును.

రంభ హాహా, విడిచిపోయెదవా. పోయెదవా.

(చేతులు క్రిందనానుకొని నీరెచెను నేమోయను భయముతో పరుండి
 మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

సభ్య—శ బాన్ చీరె శౌరవము కాపాడితివి.

చండి—నాట్యశౌరవమును గాపాడబడినది. ఎట్టంటేని

ఉ॥ చేతులు త్రిప్పరే నొకరిచెంతకు నొక్కఁ జేరలేదుగా
 మాతులుమారలేదు మొగముల్ నసభావము జాపలేదు ని

ర్యాతపరిశ్రమాను గతియందెట్ల చక్కగఁ జూచుకొనియుండు

భీతియు పీడి యిందునుభవింపరాదని మిత్ర మేనియుండు

దీనిని నిర్జీవనాట్యమందురు. భరతవంశంలో దీనికి సరిపోయి నది సాత్వికాభినయము. ఇందులో కష్టమంతయు, నిరంతరఘామక రక్షకశీలుండయి గూఢచర పుస్తకము పట్టి చదువ నెఱుంగని నటులకులందిచ్చు పుద్యోగభారము చాల్చిన వానిదే సుమా. కూలిగిట్టమగాని.....కాని ఈతడు సార్థకోద్యోగి.

డిద్ద—ఎట్లు—

డబి—ఎట్లు! నాటక ప్రవర్తనమును నడిపించు భారమెల్ల యూహనియందే గలదు. ఇదెల్ల యొక్కరైలు బండి వంటిది. అన్ని పెట్టెల నీడ్చుకొని పోవు ఘామశకటయంత్ర మెప్పుడును పొగవిడుచు చుండదా? అదిగాక రంగస్థలమునందుండు వారికి కుతలగలిగి నప్పుడెల్ల లోనికి పోయి తామే కాల్చుకొని రా నవకాశముండదు. అట్టిచో యీతడు వారికి తోడ్పడుచుండును.

డిద్ద—విషయమును చక్కగాసాధించితివి గాని, చూడు, రంగస్థలమున కెవ్వరింతసేపైనను రాలేదు,

(చప్పట్లు—యాలలు)

సాగ—హర్మనితబ్లావాళ్ళు రంగస్థలమీద నటులున్నప్పుడు నాటకచేతలు చేయకపోతే యిటువంటిసమయాల్లో చేయరాదు? నానికి ఏరిని, ఏరికివార్నిచూడక యుచోకము గలుగదు గాబోలు.

1 సభ్యు—ఏమండో యెవరూ రాలేం.

డిద్ద—అయ్యో కారణము చెప్పెదను. యముడు రావణుని వేషము చాల్చు. రావణుడు నల్లనివాడు. యముడును అంతే. అయితే అట్లే రంగస్థలమునకువచ్చిన రంగులు లేవనుకొనుచునుయో తనరంగు సభికులుచూచి నవ్విపోవుదురనియో, ఆయనబంగారపు రావణాసురుడై వచ్చును. అట్లగుటకు ఆలస్యము. తమిం

1 నభృ—అయిన ముందేవచ్చి వేషము వేసికొన రాదూ?

డిద్ధ—అది దర్జాకులోపము, ఒకటి, రాగనే వేషము వేసికొననీలూ? ఏ యేన్నేహితుడు వచ్చెనో చూడవలె. వారితో మాటాడవలె. ఇంకేమి యేర్పాట్లు చేయవలెనో? నటుల యవస్థలు మీకేమి తెలియునయ్యా.

రాక్ష—మిదులకంటే యీ సిద్ధాంతములు ఇష్టములేనివారు వెళ్ళి వచ్చును.

డబి—నీకు తెలియదా? రంగస్థలము నిర్జీనమై యున్నప్పుడు సభా రంగము నాటకమాడి తీరును.

రాక్ష—ఆ అట్లరా (కొట్టబోవను. సభలో ననేకులు లేచి వాని నావలకు తరిమివేయుదురు)

1 సభి (పాడును) వచ్చుచున్నాడు: యమును, రావణుడు గా.

(రావణుడు వచ్చని ముఖముతో పూర్వోక్తమైన యముని వేషము ధరించి వచ్చుచున్నాడు)

రావణుడు (వైష్ణవవర్ణనవిధి) పాట - భైరవిమేళం - తిక్క

ఎవరయిచ్చట నిదురజెందుచున్నది? రంభయా కరహస్త్యంభయా - ఘనపా సపప మమమ గ గ గసా సగీసగీ. 3 3 మా మమమారి రి మ పా - ప వపని రంభయా॥

డమా॥

(మ్యక్)

అ... గ... సేసంత యద్యప్తవంతుడను.....

తిరిగితిరిగి వేసరి తుడకు కనుకొంటిని.....

లేవవె - లేచిమాటాడవే - కాగిలింపవే.....

సాసనీ - పాపమాసాసనీ - నిద్రపమరిగమప॥

(రంభ, ఎంత సేపటికి లేవకపోవగా)

1 సభి—అయ్యా వచ్చుచే! మేల్కొని పంపి నిదురించుచుండనేమో

(అనననుండి గడ్డ వేయుదురు) రంభ ఉలికిపడి లేచును.)

చండి—ఇప్పుడుగదా రంగస్థలమున నభినయము చూచినారము.

రావ—ఇప్పుడు నీముఖము చాలవంతిగ నున్నది. రంభా (అని హాస్యనివానివంక చూచుచున్నాడు. హాస్యనీవాడు తబ్బానానితో మాటాడుచున్నాడు)

డబి—నాటకంలో యీమాట వున్నదీ అయితే కిపి అభిప్రాయంలో యీనిదీ వున్నదిన్న మాటే.

రంభ—అయ్యో నీవెవ్వరు.

రావ—(ఓయనుచు గొంత రాగము నీసి)

కా|| బాలా ఏమని చెప్పుతాడో దమి - నిల్వంజా (రాగము) అకేహర్తిలో (రాగము) వాలా (కొద్దిరాగము) మంబు శరీరమెల్ల యలనుజ్జ - పల్లెశముగ జూచి (రాగము) నిన్నే లీలం గనుకొందునా (రాగము) యనుచు నెంతేబాధ లంగూలి, ఈ (రాగము) వేళంగాంచితి గాఢానురుడ రా - వేవంద్ర - కిం బాధరా. (రాగముకొంతి ఈయనియు ఏయనియు పాడచున్నాడు)

సాగ—ఈపద్ధతి బాగున్నది అందరు చివరనే రాగముదీసెనువారు ఈతడు పద్యమంతయు రాగమయమగనే పాడెను. అందులో ముందుకూడ రాగముపాడుట మరీమరీ కొన్నిపద్ధతి.

డబి—ఇది మధ్య మండువా చుట్టు నలువంకల దొడ్డిగల బంగాళా పద్ధతి పద్యపండిత మార్గం. కాని శానాశ్రమమయింగి.

రంభ—అయ్యో దేవులకును రావీసులకును విరోధముగదా నన్ను కోరదగునా?

రావ—అన్ని విరోధములు ని పుట్టవుచేతనే పోయినవి. మఱియు ఇదియేమి? విగ్రహముగా మాటలాడుచున్నావు!

ఉ|| ఆకులు దుంపలుజ్జ ఫలములా (రాగము) కవిదీర్ఘం కాననావర్జిత శీకులచింతలజ్జ - మునిగి చిక్కిన మే (రాగము) గలయట్టి మానినిజ్జ నాకును గల్లుభేదముకనం బడదే లలనావిరోమనీ నీకు సుకుండునాకు మఱినీపును పున్నభి తాపకారికులే ||

డబి—బాబూ మిక్కిలి బయ్యారంజూపక ఓటరగిలబడరు.

రంభ—(వెనుకకు దిరిగి మఱియొక వంక చూచుచున్నది)

రావ—తుమ్మెద పిండుచందమును నిరసించు నీకురులయందముచూపి నన్ను మరింత మరులుకొలుపుచున్నావు గదా, మ దార్తి వృద్ధి జేయుటకొరకు; ఓహో యిప్పుడు దీని విలాసము.

కా॥ కింవాభి చరిసుందరీఃసురమౌ రామామణీ పార్వతి
నోశోక్తిం ఘనసాం నావతుమను వ్యక్త్రీ నదేశ్వరీ ।
నాహల్యా పిః యక్తిః నధరిణీ జాతాః మాయాపతి ।
హహాధన్య మిదిమదీయజనం ధన్యస్త్వయంవేతసా ॥
(పద్మస్వరమునందేనిలిపి ముగించుచున్నాడు)

డిద్ద—రి గ మ పా ని ని సా, నీపనిసరిదా.

రావ—

ఉ॥ అందితరూపయైన యిది యంబరాలక్ష్మియు కేవలాశియో
మించినభేదరీపతియుమేలగు కింపురు నాబ్జనేత్రియో
యంచనరంధ్రతీపతియు యెవ్వఁ యైనను దీనినేమచి (రాగము)
ఓందితిధవ్యుడనా మనసుచేతను నేను మఱింతభవ్యుడనీ ॥
(రంభనిష్క్రమించును)

చండి—అవునుతీ! యేడిస్తే చాలకపోయిందీ సంస్కృతంతోకూడా శోకించడ మొగులకు.

రాజీ—ఎందుడో మీరు లేచి వెళ్లండి.

డబి—మీరు ఏక దళాయించండి.

డిద్ద—ఇదిగో నొనుసుమోరిని ఒక మా రసవాలె పని యున్నది.
అది య నినేవే పోతా.

రాజు—చీ! చీ! సిగ్గులేనివాణే.

నిరం—ఓయీసివులొనికేజో. (అని కోసివేయును)

రావ—ఓహో. ఏది కంభ? ఆహా కన్నులలో దుమ్ముజల్లి పారిపోయి నదిగదా.

డిద్ద—నీ భ్యానము మామీదనుండబట్టి యిట్లయినది.

రా.మ॥ పాట. కానడా అట. (రాగమయముగా)

ఎందువెదకుడు నేనుందరి తొందరపడితివిగదే

మందగమనా ఇందువదనా కుందరదనా (అనిపాడుచున్నప్పుడు) మించును

(తెరజారును)

డిద్ద—ఓ తెరా, నీవుకూడ తొందరదనా అని పాడుచు పడజాల వైతివిగదా?

(ఎంతకు తెరయెత్తకుండురు)

సాగ—(పాడుచు) తెల్లవారవచ్చె తెలియుచుండ లేదా. తెరయెత్త నే మయ్యా కర్నము. (భూపాలరాగము)

డబి—హఝోనియంగారా. మీరైనాకా క్షేపు నాయించండయ్యా విని పోతాం. (తెరయెత్తుచున్నారు)

(సభలో వచ్చుట్లు తెరయెత్తుతున్నానని అనికేకలు)

హఝోనీతబ్బావాట్లు బైటబోయినట్టున్నారు. పిలవండోయని యీలలు. వారు వచ్చి కూర్చుండురు)

రావ—పాట-కానడా-అట

కాన కేరంభను- కానడాసెనహ. మానసియమహీధరము

లారా! చెరువులారా॥ పరువులారా తరువులారా దొరువులారా శుకపిక శారికములారా.

డిద్ద—ఏమంజో న్లుములలా తిరగండి లేక పోగే కనపడదు. స్వరం తగ్గిపోయిందేం తమ్మ ఊసి పాడొదూ?

రావ—ఇస్సిరో ఈపరితాపము నేరింక భరింపజాలను భరింపజాలను భరింపజాలను. (స్వరము తగ్గచురావలెను) భరింపజాలను.

(బిగ్గర గాళోళముతో) ఓరీక్రూనుడా మాగుడా చోరుడా. దుర హంకారుడా. నీదుండగము లింక చాలింపుము. చాలింపుము. చాలింపుము. (సీసస్వరముతో) చాలింపుము. మిక్కిలిపెద్ద గొంతుతో) చాలింపుము నీవు నన్నేమిసేయగలవు! నీవు రూప రహితుండవు. అదిగో నారంభ—(మొక్కిక్కుచు) సకలసద్గుణ పారంభ(కుంటివానివలె దాట్లువేయుచు) మృదుల నీల శిరోజ సంతాననిజ్జితరోలంబ, నిర్దాక్షిణ్య ప్రకల్పిత రావణ విప్రలంబ— అదిగో—రా— రమ్మ— రాజాలవా (ఏడ్చుచు) రాజాలవా. అయ్యో నీకేమిబాధ గల్గినది. ఏకాలిలోముల్లు విరిగినదా. నేను తీసెదను. తీసెదను. (నవ్వుచు) నను కౌగిలించుకొంటివా. కొంతత్పత్తిమైనది. అయ్యో మరల పారిపోవుచున్నావా? పోవు చున్నావా? ఇదిగో నేనును వచ్చుచున్నాను. వచ్చెదను. వచ్చి తిని-తిని- ని (పరుగెత్తిపోవును)

డిద్ద—ఎవరండీ ఆపరుగెత్తినది. నేనేమో శునకమనుకున్నాను.

సాగ—అలాగేవున్నది గాని పరుగు, రావణాసురపాత్రము.

రంభ—

సీ॥ నదులార పదులార గదులార మదులార సోదలార కానరెళుకునిమీరు
గతులార తతులార వతులార హతులార సుతులార కానరే శుకుని మీరు
మరిలార నారలార కొఱలార చెరలార నురలార కానరే శుకునిమీరు
మొనలార కొనలార పనలార ననలార సొనలార కానరే శుకునిమీరు

ఆ॥ మె॥ వెదురులార ముండ్లపొదలార చెదలార

శుంట్లలార సీన్లుపెంటలార

పుట్టలార తేనెపట్టులారా మీరు

శుకుని నందుగాని చూడ లేదే

అయ్యో యెదుబోయెనోగదా! ఎందు గందునోగదా! నాక ర్మమునకు దోడు రావణుడొకడు వెంటబడెనే. నేనెట్లు తప్పించు కొందు. కాకులకు జిక్కినకోతివలె నైతినే. (కూలబడి) హా! అప్పు

రాంగ నాశతహస్తవిన్యస్తమస్తాంబరభూషణమండితదేహను, పిల్లం
పరాజకోసీరమఃపిపాబావిరాత సుందరోరువిశాలవక్షస్థలను. (లేచి)
సాగ—ఆసమాసాలన్నీ విడిచి చదువుదూ, మీకూ మాకూ కూడా
అర్థంగావు. (చప్పట్లు)

మేన—దానినడక చూడవే తిలోత్తమా, పిల్లికూనపరుగు,

తిలో—రసపు బట్టులున్నట్టు మూలమచున్న దేమి?

ఊర్వ—మనరంభ యిచ్చుచారంభయున్న యనన్ధులొక్కడే!
శుకుడే యనుకొని వాని వరించెనా?

రాక్ష—ఎవరమ్మా ఆడువాండ్లు మూటాడకండి.

రంభ—(మరల సర్దుకొనుచు కూర్చుండి) హాసుంకారవిలసిల్లిన
యత వీక్షణా. ఈక్షణమ నీవు ననుజూడరాకున్న నే మనము.
తీర్థువనవినుత సౌందర్యగాతుండవు, సకలచంచలేక్షణానికెఱుఁగ
మనోంబుజాత సహస్రకీరణుడవు.

ఊర్వ—ఇదివిడుపా సంతోషమా పన్నులుమాశ్రంకొల్పించుచున్నవి
రంభ—అక్కటా మనోహరా. నిన్ను వెతకి యెట్లెని కరుణించి
తీరెదను. [నిష్క్రమించు]

శుకు—రంభ నాకొరకేవెదకుచున్నది. రంభకై రావణుడు వచ్చెనని
తెలసె. ఓరీరావణా (వదకుచు పండ్లు బిగించి నండము సారించి)

శా|| రంభాబోగపరాయణుండవయి యారంభించితే గ్రుమ్మర

ఋభావిప్రమఖాఖిలామరగణైఃపుంసాం పరింగోరదే జృంభింపన్

శుకుడేమియయ్యెనో ఖరాసిన్ బూనినన్ ఛీలిన్.

టంభీభూత సమస్త తేజాడను నాకున్ నీభయంజెలరా||

(కలిసి ఒకగుక్కలో పాడును.)

(సభలో సోడాబుడ్డి పంపండి గొంతు పడేసేమా యని కేకలు)

రంభ శుకుని వరించెను. ఈశుకుడు దాని తృప్తీకరించినను
మరియొక్కఁడు ఎగించి గొరించుట యెఱింగి తన ప్రతిష్ఠ పాను
చేసికొన జాలునే (మీసములు త్రిప్పబోయి సిగ్గుపడి) దూర్తిదా
నీపట్టుదల విడుపుము. లేదేని, (పరవడలు దొక్కుచు)

సీ॥ కాన్డవీర్యుండునిన్ గట్టినచందాన, చెరయందు గట్టియుంచెదను నిన్ను
వాలియంబుధలందు నోలిముంచినరీతి చెలంగిసం ద్రములముం చెదను నిన్ను
నియమైత్రులు గంబు నెమ్మివంగదుడు దన్నెనుగదా యటులెత్ న్నెదను నిన్ను
కులముతోరాముండ గూర్చెగానిను నట్ల మొదలంట సంహరించెదను నిన్ను

సీ॥ ఆశ్రయ పేమిగెవచ్చెదో అనికొమ్ము॥

రంధ—(పరుకెత్తుచువచ్చి) అక్కటా నన్నురక్షించు నాపుత్ర యవని శేరె
రాన—(వెంట చేవచ్చి)

నిన్ను విడిపించి రక్షించు మన్నె కాండ్రి పుట్టలేదింక పుడమిలో పూవుబోడి
(చెమకదిరిగి తెరిలోనుండి గదనందుకొనెను)

కుక—టరీ పుట్టలే దయచున్నానుగదా చేద్దిమ్మరీ, ఇదిగో నేనే
దీనిని సరక్షించెదను.

రావ—(కత్తిదూసి తీర్చివచ్చుచుండగా నిగ్గుతు తగిలి యూడిపోవును)
(లోనికి బోయి తిరిగి చాల్చివచ్చును)

పాట—ఆది—చలనాట

పటాపంచలుగానేతు - నెవ్వడెడడువచ్చునో వానిశరీరము

పసాసాసానిపాపాప - మామసాపమరీససాసాగమపాపప

కుక—భంచబంగారముగానేతు - దీనిబట్టదలచినవాని సర్వస్వము

సాగమాపామగమమామ - గరిసపన్ని పమగరిసానిసానిపమ॥

రంధ—హంసధ్వని—త్రీశ్రీ

అచంగనుందరా - కార నామనోహరా ననుంగటాక్షముంచిబ్రోవరం

ససారిగానపా - సాసాపారిగారిసాససాగారిగాగపానిపా

రావ—బోవగనితడవ్వడే

సానిపగపగారిసా

కుక—పువెడలుము దానవా

నీపగరిగసాసాసా॥

టరీ దూర్తస్వాంతుడా నీయాగత మిచ్చట జెల్లదు. అబలల
బలిమిబట్టి బాధించెదురా

రావ—తేలిసది నీవృత్తాంతము

సీ॥ మంచుచాటున నీ తండ్రి మృత్యుధార్తి కిర్చుకొన్నాడు. తరువాత । తెల్లముగను

పాండురాజుమలకు తండ్రి భావమరసి అట్టివాని పుత్త్రీకుడై నెందులకును॥

సీ॥ దీనిరక్షించు భారము పూని యిపుడనన్ను తరలింపయన్నావు.-

(క్షప్తిరాకదాగారకుండెనులోన పుస్తకము పుస్తకమని కలవరము)

1 సభి—ఈ కథ యెక్కడిదండీ.

డిద్ద—(సభచూపి) ఇక్కడిదీ (రంగస్తలము. జూపుచు) అక్కడిదీ.

2 సభి—అనగా

డబిద్ద—శుకరంభాసంవాద మొక చోట నున్నది. రంభా రావణ సంవాద మొక చోటనున్నది. ఇంతటికి లంకె బ్రౌణి యీపాదు నాటకం వ్రాయబడినది.

3 సభి—దేశ కాల పాత్ర లక్షణము సమసి వచ్చు కదా.

రావ—శుకసీతిపద్ధతికి దేశ కాలపాత్రసంబంధములేదనియెఱుంగును.

సభి—అపాత్రులకెప్పుడు అంతే.

రావ—గీ॥ నన్ను తిరలింపనున్నావు నిన్నె గాదు

ముజ్జగము లేదు దెంచిన పోయెనందు । జయముకొని కొందు నీచాడ నేను

శుక—ఓరీధూర్తా మానాయనగారి నే నిందించు చున్నావురా!

క॥ నరమాంసా శనుడవుగద । తరుణుల సాధువులనేర్పు దౌర్భాగ్యుడవే ।

ధరనిన్ను గలుచువాడో । కిగరుచును లేడెమి? మఱచి కారులరచెనే॥

ఓరీ యిటుచిను

మ॥ నిన్ను బంధించిన కార్త వీర్యశునుని స్థింపించి యంబోధులం

దునముంబెత్తిన వాలియున్ మరియు నిన్ దూటాడు నారాముడున్

గనలేకుండిర వారేమిటికి? వీకన్ యోగదండంబునన్

నిను నీసర్వము నేహరింపగలరా నీచాత్మసోపామ్మికన్

రావ—అయిన నేమానోచూతము (అనిరంధను బలవంతముగా నెత్తికొని పోవుచున్నాడు.

సభి—యేమయ్యో! - ఉండు భాగస్వామి నేకూడా వస్తున్నా.

శుకు—(కోపముతో) ఓరీ దుర్మతీ! ఇదిగో శపించుచున్నాను (తీర్థము చేత ధరించుచున్నాడు)

భరణముని (నిజస్వరూపముతో ప్రవేశము) ఓయీ నీశాపము నాటకములోనిది. కావున బూటకమైనది. ఇదిగో నేను నిజమైన శాపమిచ్చుచున్నాను.

మ॥ పరమేశ్వరకళాస్వభావము చెడన్ బాపాత్ములై యాక్రియన్

విరసాలాపపటిష్ట కార్యచరణన్ బ్రీతిన్ పొసంగించి భం

దురభావార్థ సప్రతీతికి విరోధుగా విరాజిల్లుచుందురా!

బుట్టుకు నేడే సీసగతి నెందో యల్పలోకంబునకా॥

సతుర్విధ పురుషార్థసాధకంబైన నాట్యము నివ్వీధింబున
ధ్వంసపాతము మీరు వేల్పు జన్మముబొందుచునుగాక! ఏనెవడయు
మీ కంటకుండుంగాక! (నిష్క్రమించుచు)

(అంత నటులు, ఇంద్ర, శుక్ర, శమనాదులును ప్రవేశింతురు ఆవ్వసలు వత్తురు)

శుక్ర—మనమీక విచారింపినం బ్రయోజనములేను శాప మరుభ
నింపక తీరదు. అయినను మనము మనుష్యలోకమున బుట్ట
దముగాక! ఈతని శాప మీతనినే పరాధవించులాగున నందు
ని ప్రచారమునందే ప్రవర్తిలైదముగాక!

విశ్వా—అక బాయెంతయవకారముజరిగినది! కానిమ్ము ఇట్లగుంగాక!

శీ॥ భగవత్సాత్యవధితి లోక వారమందు । తేకపోవునుగాక! యే నీల నైన
నద్దరించెడు గతిగలుగ కుండుగాక! స్వర్గమందు వీరికు నావాస గరిమ ।

తేనెయెడ భయమేమిట నేమ గలుగ । సరస నా ద్రిశంకుండున్న స్వర్గమున॥

శుక్ర—ఇదికో - ఒక్కొక్కరే యీ జన్మము కొలంగుచున్నారు.

(అందరు పడిపోవుదురు విశ్వామిత్రుడు మంగళము పాడును)

సభి—ఓహో! యిది మంగళవిషాదాంతనాటకమైనదే (అని సభికు
లొక్కొక్కరే నిష్క్రమింతురు)

విశ్వా—(ముందుకువచ్చి) ఆహో! అందరు జన్మాంతరము నందఁ
బోయిరి. శుక్రుడును, పోవుచున్నాడు. ఇంతనుండి నాటకాంత
ములనుండు భరతవాక్యము శ్రీకృష్ణాకృష్ణ మనంబరగుంగాక!

(వృత్తమాలిక) శుక్రవాక్యము

ఉ॥ హోర్యనియమ్మ తల్లియును నార్పిటిలక నవగానవైభవం

శీ॥ వైభాషికోచ్చాగితా భావము ఘటిల్ల నటలు శబ్దోచ్చాగమునలుప,

మ॥ ప్ర॥ భవిష్యత్ తస్యక్రవాత్యోద్యవము చెలువు నడవ నహాయంబు నేయక

మర్త॥ గాలివాటమంద పాట కంతయు గొరగమ్మ ఘటిల్లగక

శీ॥ తేలి వాటపు యాక్షను చెన్ను మీర,

త॥ శుక్రుని నటపద్ధతులకు శోభ పొసగుతక॥

(నిష్క్రమించు చున్నాడు) తెర జూచుచున్నది.

ఇంద్రసభ సంభాషణము.

15261